

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL
PROBLEMLƏRİ İNSTİTUTU
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

**TARİXİ YADDAŞ
KARGÜZARLIQ SƏNƏDLƏRİ
(metodik vəsait)**

BAKİ - 2009

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

Bakı Dövlət Universitetinin yaranmasının
90 illik yubileyinə həsr olunur

**TARİXİ YADDAŞ
KARGÜZARLIQ SƏNƏDLƏRİ**

Azərbaycan Respublikasının Təhsil
Nazirliyinin 23.02.2009-cu il tarixli ic-
lasının 166/03-04 sayılı əmri ilə təsdiq
edilmişdir (protokol №11).

BAKİ – 2009

*Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasının
90 illik yubileyinə həsr olunur.*

Tərtibçilər: dos. Fikrət Şiriyev
dos. İlhamə Hacıyeva

Redaktor: f.e.d., prof. Əbülfəz Rəcəbli

Rəyçilər: AMEA-nın müxbir üzvü,
Əməkdar elm xadimi,
Dövlət mükafatı laureatı,
f.e.d., prof. Afad Qurbanov

f.e.d., prof. İsmayıl Məmmədov

AMEA-nın «Tarix» şöbəsinin müdiri,
f.e.n., dos. Hacı Məmmədov

Kompüter-dizayn: Aysel Mirtalıblı

«Tarixi yaddaş – kargüzarlıq sənədləri. Bakı: «Bakı
Universiteti» nəşriyyatı, 2009, 120 səh.

$T \frac{4602000000 - 01}{M - 658(07) - 007} - 007 - 2009$

© «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2009

NAZİRLƏR KABİNETİ «AZƏRBAYCAN DİLİNİN ORFOQRAFİYA QAYDALARI»NI TƏSDİQ ETMİŞDİR

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin
2004-cü il 5 avqust tarixli 108 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmişdir

AZƏRBAYCAN DİLİNİN ORFOQRAFİYA QAYDALARI

Saitlərin yazılı

1. O saitli alınma sözlər **a** və ya **o** ilə deyilməsindən asılı olmayaraq **o** ilə yazılır: avtomat, biologiya, velosiped, ensiklopediya, kollektiv, kombinat, laborant, obyekt, poeziya, poema, poçtalyon, problem, professor, solist, motor, polkovnik.
2. Ü saitli alınma sözlər **ü** ilə də yazılır: alüminium, bülleten, büro, jüri.
3. Aşağıdakı sözlər ədəbi tələffüzdə olduğu kimi, iki heca ilə yazılır: qəbir, qədir, eyib, ətir, zəhin, isim, nəsil, ömür, səbir, sətir, sinif, fəsil, fikir, şəkil, heyif, meyil, əsil, şeir.
4. Əslində sonu **a** ilə bitən alınma sözlərdən aşağıdakılar **a** – sız yazılır: anket, aptek, armatur, atmosfer, vitrin, qəzet, idiom, kayut, kasset, kontor, konfet, lent, maşın, perspektiv, pyes, planet, reklam, sistem, sitat.

Samitlərin yazılışı

5. Birinci hecasındakı samiti həm **n**, həm də **m** ilə deyilən sözlər **n** ilə yazılır: anbar, qənbər, zənbil, günbəz, sünbül, şənbə.
Kombayn, kombinat, kömbə, pambıq sözləri istisnadır.
6. Əslində sonu qoşa samitlə bitən iki və ya çoxhecalı sözlər bir samitlə yazılır: ekspres, kilovat, kiloqram, konqres, metal, mühüm, proses, sərhəd, hüsnxət.
7. i sonu **-iy, -skiy** ilə qurtaran xüsusi və ümumi alınma isimlərin sonundakı **y** yazılır: Qorki, Yaroslavski, Mayakovski, ssenari, planetari, profilaktori, sanatori.
- Qeyd.** Kimyəvi element adları əslinə uyğun olaraq yazılır: kalium, maqnezium, natrium.
8. Rus dilində tərkibində **u** olan ümumi isimlər **s** ilə yazılır: dosent, konsert, sex, sirk, sement, lisey.

Vitse sözü istisnadır

- Xüsusi isimlərdə sözün əvvəlində **s**, sözün ortasında və axırında **ts** yazılır: Setkin, Sialkovski, Vorontsov, Kuznetsov, Motsart, Muromets.
9. Rus dilində tərkibində **u** olan alınma sözlərin əvvəlində və axırında bir **ş**, sözün ortasında isə iki **ş** (**şş**) yazılır: Şedrin, Şerba, şotka, borş, Vereşşaqin, Quşşin, meşşan.
 10. Əsli **h** samitli alınma sözlər **h** ilə yazılır: Heyne, hektar, Hegel, hegemon, hidrogen, himn, hospital, hotel.
 11. Əsli **c** samitli alınma sözlər **c** ilə də yazılır: Cek London, cemper, Siciliya.
 12. Əsli **q** samitli alınma sözlər incə saitli hecalarda **g** ilə yazılır: biologiya, dialektologiya, genezis, general, geologiya, gigiyena, gimnastika, gitara.

Sözün müxtəlif yerlərindəki qoşa sait və samitlərin yazılışı

13. Qoşa saitlə deyilən sözlər qoşa saitlə də yazılır: maaş, saat, camaat, bədi, bədi, bədi.

əmtəə.

14. Təkhəcalı sözlərin sonunda qoşa samitin hər ikisi yazılır: vatt, zənn, zidd, küll, rədd, sirr, fənn, xətt, haqq, hiss.

Bu sözlərə samitlə başlanan şəkilçi əlavə olunduqda söz kökündəki qoşa samitdən biri düşür: zid-dir, sir-daş, fən-lər, xə-t-siz, his-siz.

15. İki sait arasında gələn qoşa samitlər qoşa samitlə yazılır: ballada, kassa, şassi, vassal, kapella, klassik, libretto, operetta, nəqqaş, səyyar, kəmiyyə.

Qeyd: Qruppa, antenna, tonna, aparat, parallel sözləri və **-ma** hecası ilə qurtaran sözlər aşağıdakı kimi yazılır: qrup, anten, ton, aparat, paralel, diaqram, proqram, stenoqram, teleqram.

Şəkilçilərin yazılışı

16. Sözdüzəldici şəkilçilər aşağıdakı kimi yazılır:

1. Bir cür yazılan şəkilçilər:

1) **-i** və ya **-vi** şəkilçisi: daxili, tarixi, həyatı, cənubi, şimali, dairəvi, kimyəvi, kütləvi, gəncəvi;

2) **-vari** şəkilçisi: buyuzvari, qalxanvari, yüngülvari, üzükvari.

2. İki cür yazılan şəkilçilər:

Kar samitlə bitənlərdə: **-qan, -kən;** cingiltili samitlə bitənlərdə **-ğan, -gən** şəkilçiləri: yapışqan, çalısqan, döyüşkən, sürüşkən, burulğan, deyingən.

3. Dörd cür yazılan şəkilçilər:

1) **-kı, -ki, -ku, -kü** şəkilçiləri: axşamkı, bildirki, səhərki, onunku, gündüzkü, bugünkü;

2) sifət və isim düzəldən **-ı, -i, -u, -ü** şəkilçiləri: badımcanı, darçını, narıncı, ceyranı, dərbəndi, çərkəzi, novruzu, gümüşü;

3) fel köklərindən isim və sifətdüzəldən şəkilçilər:

sonu kar samitlə bitənlərdə:

a) **-kı, -qı, -kü, -qu:** seçki, bıçqı, sürtkü, pusqu;

b) **-kin, -qın, -kün, -qun:** bitkin, satqın, ötkün, tutqun;

sonu cingiltili samitlə bitənlərdə:

a) **-gi, -ği, -ğu:** vergi, çalğı, bölgü, vurğu;

b) **-gin, -ğin, -gün, -ğun:** əzgin, qırğın, düzgün, yorğun.

4) **-istan, -istan, -ustan, -üstan** şəkilçiləri samitlə bitən sözlərdə: Dağıstan, Türkmənistan, Monqolustan, Türküstan.

Qeyd: Saitlə bitənlərdə **-stan** yazılır.

Rəqəmlə yazılan miqdar saylarında şəkilçilərin yazılışı

17. Rəqəmlə yazılan miqdar saylarına mənsubiyyət və hal şəkilçiləri əlavə edildikdə şəkilçidən əvvəl defis qoyulur: 20-dən, 3-də, 2-yə, 6-nın, 5-i, 17-si.

Ərəb rəqəmlərindən sonra ahəngə görə sıra sayının şəkilçisi ixtisarla (**-ci, -ci, -cu, -cü**) yazılır: 6-cı, 2-ci, 10-cu, 3-cü.

Mürəkkəb sözlərin yazılışı

18. Bir vurğu ilə deyilən mürəkkəb sözlər bitişik yazılır: arabir, balacaboy, beşillik, beşmərtəbə, qalxanabənzər, qanunvericilik, qurultayqabağı, dilucu, günəbxan, gülürüz, müxtəliflərəfli, özbaşnalıq, soyuqqanlı, ümumbəşəri, ucdan-tutma, bugünkü, hərgecəki, ilbəil, günbəgün, qaçaqaç, Bülbüloğlu, Qənbərqızı, Həsənoğlu, Çərkəzqızı, Əliağa.

19. Tərkibindəki sözlərin səciyyəsinə asılı olaraq aşağıdakı hallarda defisdən istifadə edilir:

1) qoşa sözlərdə: adda-budda, az-maz, qara-qura, qarma-qarısq, qonaq-qara, dedi-qodu, əzik-üzük, kağız-kuğuz, sür-sümük, aşıq-aşıq, top-top;

2) tərkibində qeyri, əks, külli, anti, eks, vitse, kontr, ober, super sözləri işləndikdə: qeyri-adi, qeyri-iradi, əks-inqilab, əks-hücum, külli-ixtiyar, vitse-admiral, kontr-admiral, ober-leytenant, super-market;

3) izafət tərkiblərində: təzi-hərəkət, nöqtəyi-nəzər, həddi-buluq, tərcümeyi-hal;

4) tərkibində mənaca bir-birinə yaxın və ya zidd sözlər işləndikdə: ab-hava, alış-veriş, ölüm-itim, kafe-restaurant, kilovat-saat, cənub-qərb, şimal-şərq, az-çox, elə-belə, gec-tez, ağıllı-kamallı, ucsuz-bucaqsız, pis-yaxşı, fabrik-zavod, iki-üç, gedər-gəlməz, yazar-yazmaz, bitməz-tükənməz, dinməz-söyləməz.

Köməkçi sözlərin yazılışı

20. **İdi, imiş, ikən** köməkçi sözləri adlardan (isim, sifət, say, əvəzlik) və saitlə qurtaran fellərdən sonra ayrı, samitlə bitən fellərdən sonra həm ayrı, həm də ilk saiti buraxılaraq, şəkilçiləşmiş variantlarda bitişik yazılır: ata idi, ata imiş, ata ikən, uşaq idi, uşaq imiş, uşaq ikən, gəlməli idi, gəlməli imiş, gəlməli ikən, gəlmişdi, gəlmişmiş, gəlirəkən, gəlmiş imiş...

21. Qoşmalar iki cür yazılır:

1) birhecalı qoşmalar (**-can, -cən, -dək, -tək**) aid olduqları sözə bitişik yazılır: dagacan, evəcən, küçəyədək, quştək.

2) ikihecalı qoşmalar (**qədər, kimi, ötrü, təki, təkin, üçün, ilə**) aid olduqları sözdən ayrı yazılır: evə qədər, adam kimi, ondan ötrü, sənin təki, şagird üçün.

Qeyd. **İlə** qoşması samitlə bitən sözlərdə ahəng qanununa uyğun olaraq **-la, -lə** şəklində bitişik yazıla bilər.

22. Məşəcə mürəkkəb olan aşağıdakı bağlayıcılar bitişik yazılır: yainki, yaxud, nəinki, habelə, halbuki, həmçinin, hərəgah, hərçənd, çünki.

23. İki sadə bağlayıcıdan və sadə bağlayıcı ilə başqa nitq hissələrindən əmələ gələn bağlayıcılar və bağlayıcı sözlər bir-birindən ayrı yazılır: belə ki, buna görə də, bununla da, bunun üçün, və ya, və yaxud, daha da, demək ki, yoxsa ki, guya ki, odur ki, ona görə, ona görə də, onun üçün də, tutaq ki, həm də.

24. Ədatlar sözlərdən ayrı yazılır: di get, gör ha, dedim də, sən ki, daha gözəl, lap pis, ən yaxşı.

-mi, -mi, -mu, -mü və **-sana, -sənə** ədatları istisnadır.

Onlar aid olduqları sözlərə bitişik yazılır: Kitabdırımı? Qəşəngdirmi? Oxudumu? A kos-kosa gəlsənə, torbanı doldursana?

Qeyd. **-mi, -mi, -mu, -mü** sual ədatı **-da, -də** ədatından ayrı yazılır: Sən də mi gedirsən? O yenə də mi danışacaq?

25. Eyni nidanın təkrarından əmələ gələn nidalar defislə yazılır: bəh-bəh, vay-vay, pəh-pəh, uy-uy, ha-ha-ha.

26. Müxtəlif sözlərdən əmələ gələn nidalar ayrı yazılır: ay aman, ay haray.

Birinci hərfi böyük yazılan sözlər

27. Xüsusi isimlərin (yardımçı sözlərdən başqa) birinci hərfi böyük yazılır: Səməd Vurğun, Üzeyir bəy Əbdülhüseyn oğlu Hacıbəyli, Uzun Həsən, Süleyman Rüstəm, Süleyman Sani, Bəxtiyar Vahabzadə, İsgəndərlər, Mehdi Hüseynzadələr, Nizamilər, Hacı Qaralar...

28. Bədii əsərlərdə heyvanlar və cansız əşyalar surət kimi işlədildikdə onların adlarının birinci hərfi böyük yazılır: Qırat, Alapaça, Bozdar, Məstan.

29. Tarixi hadisələrin, dövrlərin, sülalələrin, nomenklatur terminlə işlənən yer adlarının, eləcə də qədim yazılı abidələrin və s. adlarının birinci sözünün birinci hərfi böyük yazılır: Vətən müharibəsi, Yeddiillik müharibə, Versal sülhü, Dəmir dövrü, Orxon-Yenisey abidələri, Çaldıran döyüşü, Sasanilər dövrü, Səfəvilər sülaləsi, Xəzər dənizi, Azadlıq meydanı, Şuşa qalası...

Belə mürəkkəb adlara fərqləndirici söz əlavə olunduqda onun da birinci hərfi böyük yazılır: Orta Paleolit dövrü, Son Paleolit dövrü.

30. Ölkələrin, muxtar respublikaların, vilayət və diyarların rəsmi adlarının tərkibindəki bütün sözlərin ilk hərfi böyük yazılır: Azərbaycan Respublikası, Naxçıvan Muxtar Respublikası, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti.

31. Yüksək dövlət vəzifələri (Azərbaycan Respublikasının prezidenti, Azərbaycan Respublikasının Baş naziri, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisin sədri), fəxri adlar, habelə nazirlik, komitə, birlik, cəmiyyət, qurum, akademiya, universitet, texnikum, teatr, filarmoniya, siyasi partiya, eləcə də tarixi günlərin və s. adlarının tərkibindəki bütün sözlərin (yardımcı sözlərdən başqa) birinci hərfi böyük yazılır: Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, M.Mağomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası, Heydər Əliyev adına Bakı Beynəlxalq Aeroportu, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, M.Mirqasımov adına Respublika Klinik Xəstəxanası, Beynəlxalq Qadınlar günü, Ağstafa Rayon Təhsil Şöbəsi...

32. Orden, medal, bədii əsər, opera, balet, kinofilm, qəzet, jurnal, kinoteatr, mehmanxana, nəşriyyat, kafe, restoran, düşərgə, yeməxana, mağaza və s. adları dırnaqda və böyük hərfə yazılır: «İstiqlal» ordeni, «Azərbaycan Bayrağı» ordeni, «Ata və oğul» povesti, «Yeddi gözəl» baleti, «Uzaq sahillərdə» filmi, «Azərbaycan» qəzeti, «Cücələrim» kafesi, «Bahar» mağazası, «Badamlı», «İstisu» mineral suları...

Qeyd. Dırnaqda yazılan belə adlara artırılan şəkilçi dırnaqdan kənarında yazılır: «Xalq qəzeti»nin bugünkü nömrəsi, «Yeddi gözəl»in ilk tamaşası...

33. Mirzə, hacı, şeyx, seyid, şah, soltan, ağa, bəy, bəyim, xan, xanım və s. sözlər rütbə, ləqəb və titul bildirib sözlərdən əvvəl gəldikdə böyük, sözlərdən sonra gəldikdə isə kiçik hərfə yazılır: Mirzə Fətəli, Hacı Qara, Şeyx Nəsrullah, Seyid Əzim, Şah İsmayıl, Soltan Mahmud, Abbas mirzə, Nadir şah, Abbasqulu ağa, Fətəli xan, Heyran xanım...

İxtisarlara (abreviaturlar)

34. İxtisarlara üç cür yazılır:

a) tam ixtisarlara aid olduqları sözlərə (xüsusi və ya ümumi isimlər) uyğun olaraq böyük və ya kiçik hərfə yazılır: AR (Azərbaycan Respublikası), BMT (Birləşmiş Millətlər Təşkilatı), MM (Milli Məclis), m. (metr), c. (cild)...

b) yarımçıq ixtisarlara aid olduqları sözlərə uyğun olaraq, böyük və kiçik hərfərlə, mürəkkəb adların tərkib hissələri isə bitişik yazılır: akad. (akademik), prof. (professor), Azərkitab (Azərbaycan kitabı), AzərTAc (Azərbaycan Dövlət Teleqraf Agentliyi)...

c) sözün orta hissəsinin düşməsi ilə yaranan ixtisarlara defislə yazılır: d-r (doktor), z-d (zavod)...

35. İxtisarlara əlavə edilən şəkilçilər onların son hecasına uyğun olaraq yazılır: MEA-dan, BMT-yə, MDB-nin...

Sözün sətirdən sətərə keçirilməsi

36. Sözlər yeni sətərə hecalarla keçirilir: və-tən, mək-təb-li-lər...

Bir saitedən ibarət hecalar istisnadır: ai-lə-li...

Hər bir ölkənin milli universiteti həmin dövlətin mədəniyyətinin, iqtisadiyyatının, intellektual səviyyəsinin barometridir.

Akademik Abel Məhərrəmov

ÖN SÖZ

*Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi bütün idarə və təşkilatlarda işlədilməsi haqqında, dilimizin nüfuzunun qaldırılmasında Ümummilli lider H.Əliyevin fərman və sərəncamlarının əvəzsiz xidməti olmuşdur. Azərbaycan dili dünya dilləri arasında ən kamil dillərdən biri olduğu həqiqəti də döənə-döənə etiraf edilmişdir. Azərbaycan xalqı öz dövlət müstəqilliyini qazandıqdan sonra, onu əbədi və dönməz etdikdən sonra iqtisadi, sosial-siyasi, elm və təhsil sahəsində dünya, Avropa-Amerika sistemində inteqrasiya etməyə başlamışdır. Bu həm də müstəqil Azərbaycanın təhsil sistemi qarşısında geniş perspektivlər açır, orta və ali məktəb proqramlarına, dərsləklərə, ümumiyyətlə, tədris edilən fənlərin istiqamətinə və xarakterinə yenidən baxmağa günün ən vacib problemi kimi qarşıya qoyur. Məhz belə bir qayğının müqabilində müəllimlərimiz də öz diqqət və bacarıqlarını tələbələrindən əsirgəməməlidirlər. Bu baxımdan da tədris olunmayan, lakin tələbələrə gərəkli olan bu kitabçanı hazırlamışıq. Universitetimizin rektoru, akademik Abel Məhərrəmovun tövsiyəsilə hazırladığımız vəsait 2 hissədən ibarətdir. I hissədə tarixi sənədlər, II hissədə isə əməli yazılar özünə yer alıb. Birinci hissədə tarixilik baxımından maraq kəsb edən, lakin bu gün geniş oxucu kütləsinə məlum olmayan sənədlər daxildir. Buraya iki vəsiyyətnamə – Anadolu türklərinin şeyxi, Osmanlı dövlətinin banisi Osman bəyin qaynatası **Şeyx Ədabalinin** və rus imperatoru **Birinci Pyotrın «Vəsiyyətnamə»**ləri; o cümlədən, dörd müqavilə-1805-ci il **Kürəkçay, 1813-cü il Gülüstan, 1828-ci il Türkmənçay və 1921-ci il Qars müqavilələrinin mətnlərini daxil etmək lazım bilinmişdir. İstərdik ki, bu tarixi bağlaşmaları vəzifəsindən və ixtisasından asılı olmayaraq heç kəs unutmasın, yaddan çıxarmasın. Qoy bu tarixi bağlaşmalar gələcək nəsillərə dost və düşmənlərimizi tanımaqda yardımçı olsun.***

İkinci hissədə «Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrdə kargüzarlığın aparılmasına dair təlimat»ın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 senty-

abr 2003-cü il tarixli fərmanına uyğun olaraq gündəlik həyatımızla bağlı tərtib etdiyimiz yazılar öz əksini tapır ki, bu da hər gün rastlaşdığımız əməli işlərlə bağlıdır.

Əlavə olaraq soyadlarımızın dövlət dilinə uyğun tənzimlənməsilə bağlı Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin qərarı verilmişdir.

«Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrdə kargüzarlığın aparılmasına dair təlimat»ın təsdiq edilməsi haqqında

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrində kargüzarlığın aparılması işinin daha da təşkilləşdirilməsi, onun vahid sistemə və formaya salınması məqsədi ilə qərara alıram:

1. «Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrdə kargüzarlığın aparılmasına dair təlimat» təsdiq edilsin (əlavə olunur).

2. «Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrdə vətəndaşların təklif, ərizə və şikayətlərinə baxılması üzrə kargüzarlığın aparılması və rayon, şəhər, şəhərlərdə rayon icra hakimiyyəti orqanlarında sənədlərlə iş qaydası Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericilik aktları ilə tənzimlənir.

3. Müəyyən edilsin ki, «Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrdə kargüzarlığın aparılmasına dair təlimat»ın tələblərinə riayət edilməsinə ümumi nəzarəti Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının Ümumi Şöbəsi həyata keçirir.

4. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılsın ki, bir ay müddətində:

- Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrdə məxfi sənədlərlə iş üzrə kargüzarlığın aparılması qaydası barədə təkliflərini Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

- Öz səlahiyyətləri daxilində bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

5. Bu Fərman dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

**Heydər Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.**

**Bakı şəhəri, «27» sentyabr 2003-cü il
№935**

Rus imperiyasının isti (ılıq) dənizlərə çıxmaq bəhanəsinin təməli Birinci Pyotr tərəfindən qoyulmuşdur. Azərbaycanın mühüm strateji bölgədə yerləşməsi bir sıra Avropa qəsbkarlarını, eləcə də, rusları torpaqlarımıza cəlb etmişdir. Dərbəndi «qapılar qapısı», «Darvazalar darvazası» (Bab-əl Əbvab) adlandırılan ərəblərin zorla zəbt etdikləri bu şəhərə rusların ilk həmləsi müsəlmanların güclü müqaviməti ilə rastlaşdığından hiylə və kələyə əl atırlar. I Pyotrun «Basurmanları (müsəlmanları) tamam, sakitcə, sezilmədən, özləri hiss etmədən, mümkün olduğu qədər qəhr etmək, azaltmaq lazımdır»-kəlamı buna əyani sübutdur. Rusların irticaçı xislətini N.Gəncəvinin «İskəndərnamə» əsərində oxuyuruq. I Pyotrun öz gələcək nəsillərinə «düzgün yol» göstərmək məqsədilə 1725-ci ildə yazdığı, lakin 1738-ci ildə elan olunan «Vəsiyyətnamə»si tərcümə edilərək 1916-ci ildə Azərbaycanda, «Dirilik» jurnalında nəşr edilmişdir. Həmin əsər I Pyotrun imperiya iddialarına işıq salır. Necə deyərlər, «görünən kəndə bələdçi», həqiqətən, lazım deyilmiş. Dəyərli oxucularımıza həmin vəsiyyəti təqdim etməklə, çözülməsini öz öhdəsinə buraxırıq. Maraqqəkici hal kimi türk imperatoru Osman bəyin öyüd anlamı bildirən, ağsaqqallardan qalan vəsiyyətnaməsini də da oxucuların diqqətinə yönəldirik.

Şeyx Ədabalinin Osman bəyə VƏSİYYƏTİ

Ey oğul, bəysən! Bundan sonra əsəbilik bizə, sakitlik sənə. Küsmək bizə, könül almaq sənə. Günah etmək bizə, dözümlük sənə. Acizlik, yanlışlıqlar bizə, xoş iş tutmaq sənə. Çəkişmələr, dava-dalaş, uyğunsuzluqlar, anlaşılmazlıqlar bizə, ədalət sənə. Pis söz, ağzıboşluq, haqsız yozum bizə, bağışlamaq sənə.

Ey oğul, bundan sonra bölmək bizə, bütünləmək sənə. Tənbəllik bizə, məlumatlandırmaq, qeyrətləndirmək, qurub-yaratmaq sənə.

Ey oğul, səbr etməyi bacar. Vaxtından öncə çiçək açmaz. Bunu da unutma. İnsanı yaşat ki, dövlət yaşasın.

Ey oğul, işin ağır, işin çətin, gücün tükə bağlı...

TANRI YARDIMÇIN OLSUN!

I PYOTRUN «VƏSİYYƏTNAMƏ»Sİ

«... Bütün övladlarım bir-birindən sonra Avropa ölkələrində hökmran olacaqdır. Çünki Avropanın bütün dövlət quruluşu köhnəlmiş və qocalmışdır. Lakin rus səltənəti inkişaf edir. Biz bu inkişafı ağılla tapmışıq. Mən aşağıdakı «Vəsiyyətnamə»mi vəsiyyət şəklində yazıram ki, gələcək nəsillərimizin əlində təlimat olsun:

1. Rus dövləti həmişə müharibə müvazinəti hazırlamalı və çalışmalıdır ki, bu hazırlıq Rusiyanın tərəqqisinə səbəb olsun.
2. Mümkün qədər Avropa dövlətlərindən müharibə vaxtında hərbi sərkərdələri, sülh zamanı isə elm adamlarını Rusiyaya cəlb etməli.
3. Avropa dövlətləri arasında fitnə-fəsad törətmək, ziddiyyət salmaq və bu işdə onların biri ilə əlbir olmaq lazımdır. Xüsusilə, alman xalqı arasındakı ixtişaşlarda fəal mövqə tutmağa çalışmalı, çünki onlar bizimlə həmsərhəd və bitişikdir.
4. Polşada ixtişaş və qarışıqlıq salmalı, onların əyanlarına xəsislik etmədən rüşvət verib, dəyanətini pozmalı, dövlət işlərinə zərbə vurmali, Moskvadan ərzaq gətirib orada yerləşdirməli. Əgər başqa dövlətlər bizim bu tədbirlərimizə etiraz edərlərsə, Polşadan bir parça kəsb onlara sükut payı verməli, iş tamam olunandan sonra isə o parçanı geri almalı, rus soldatını möhkəmləndirməli.
5. Mümkün qədər İsveç, Norveç ölkələrindən bir istinad məntəqəsi əldə etməli; Danimarka, İsveç, Norveçə düşmənçilik toxumu səpin.
6. Rusiya şahzadələri həmişə Almaniya əsilzadələrindən, nüfuzlu adamlardan, valilərdən, rütbə sahiblərindən qız almağı unutmamalıdır. Belə qohumluq bizə həmişə fayda verir.
7. İngilis hökuməti ilə ittifaqda olub, əlaqəni möhkəmlədin.

Çünkü ticarət işində və dövlətin idarə edilməsində bu fayda verər. Gəmi qayımağa gərək olan bütün ləvazimat onlardan alınacaqdır. Bu əlaqə həm silah, həm də gəmiçilik üçün faydalıdır.

8. Rusiya dövlətinin hüdudu Avropadan şimala-Baltik dənizinə, cənubdan isə Qara dənizə qədər olmalıdır. Bunu mühafizə etmək və rus sərhəddini genişləndirmək övladlarımızın vəzifəsidir.
9. Rusiya dövlətini o zaman dünya dövləti adlandırmaq olar ki, onun paytaxtı Asiya və Avropa xəzinələrinin açarı olan İstamlul olsun. Tez və yerli-yerində çalışıb İstambulun qərb torpaqlarına sahib olmaq lazımdır. Əlbəttə, İstambula sahib olan şah dünyada ilahi şah olacaqdır. Bu məqsədi həyata keçirmək üçün həmişə Türkiyə ilə İran arasında fitnə-fəsad törətmək, dava-dalaş yaratmaq lazımdır. Bu işdə sünni və şeyxə ixtilafı yaxşı bir vasitədir. Türkiyə və İran dövlətləri arasındakı müvazinəti fitnə-fəsadla elə pozmaq lazımdır ki, onlar bir-biri ilə dil tapa bilməsinlər. Həm İran, həm də Türkiyə Avropa xalqları ilə təmas tapmağa imkan verməmək. Əgər bu ölkələrin müsəlmanları göz açıb hüquqlarını qansalar, o bizə böyük zərbə olar. Həm Türkiyə, həm də İranın din xadimlərini ələ almaq lazımdır. İslam əqidəsini Asiyadan uzaqlaşdırmaq, xristian dini əqidəsini və mədəniyyətini orada ciddi təbliğ etmək, yaymaq zəruridir».

MƏXFİ QALSIN

Bizim üləmələrimizin bu günə qədər dövlət işinə müdaxilə etməsi Rusiya dövlətinin tərəqqisinə mane olmuşdur. Mən öz səlahiyyət istiqlalımı izhar edərək onları dövlət işindən ayırdım, ruhanilərin dövlət işinə müdaxilə etməsini rədd etdim. İndi onlar adi bir dərəcədə qalmışlar və əl-qol açma bilmirlər. Mən çox böyük zəhmət bahasına etdim. Ruhanilərin dövlət və millət işlərindən əllərini qısaltıb, onları kilsələrdə

məhdudlaşdırdım. Bundan əlavə cürbəcür tədbirlər etmək lazımdır ki, İran ölkəsi günü-gündən pulsuz, ticarətsiz qalsın. Xüsusilə, İrani həmişə tənəzzülə sövq etməli, tabe halda saxlamaq lazımdır ki, Rusiya dövləti istədiyi vaxt onu zəhmətsiz öldürməyə qadir olsun, amma Türkiyə dövləti məhv olmadan İranın canını almağımız məsləhət deyildir.

Gürcüstan ölkəsi Qafqaz xəttinin, yəni İranın şah damarıdır. Rusiyanın təsəllüt neştəri həmin damara yetişsə filfövr ürəyinin zəif qanı açılacaq və onu elə bihəl edəcəkdir ki, min Əflatun dirilib gəlsə də, onu islah eləyib sağalda bilməz. O vaxt İran ölkəsi Rusiya padşahlarına dəvə kimi müti olacaqdır və Türkiyənin axırncı şöləsi sönəcəkdir, maddi ehtiyaclar zonası olan Türkiyənin işini qurtardıqdan sonra İrani çətinlik çəkmədən məhv etmək və başını kəsmək mümkün olar. Ona görə də, siz gərək vaxtı fəvt vermədən Gürcüstanı və Qafqazı zəbt və işğal edib İranın daxili hakimlərini özünü xadim və müti edəsiniz.

Avrasiya dövləti ilə zahirdə dost olmalı; elə bir tədbir görmək lazımdır ki, Almaniya və Avstriya get-gedə əldən düşsünlər.

Türkiyəni Avropadan ayırmalı, bu şərtlə ki, Avstriya bu yoldaşlıqdan (bizimlə olan yoldaşlıqdan) fayda hasil edə bilməsin. Bu işdə iki yol var: biri Avstriyanı bir tərəfdə məşğul etmək, biri də Avstriya Türkiyə torpaqlarından elə bir parça verməli ki, onun geri alınması asan olsun.

1. Yunanlarla sülh və dostluqla rəftar etməli. Müharibə zamanı onlar sizə imdad edərlər (çünki yunanlar həmişə Türkiyədən zərər görmüşlər).
2. İsveç, Norveç, Türkiyə, İrani, Polşanı və istila etdikdən sonra İtaliya və Fransa ilə müttəfiq olub, əlaqəyə girin. Əgər onlardan heç birisi dostluğunuzu qəbul etməzsə, ondan bir vasitə ilə o yer və əyalətləri məhv edin. Bu yerləri ələ keçirdikdən sonra dünya hökmranı olarsınız.
3. Əgər yuxarıda qeyd olunan ölkələrdən biri müharibəni qəbul

etməzsə, elə bir tədbir görmək ki, bu iki hökumətin (Fransa və İtaliya) arasında fitnə-fəsad vəqə olsun. Bu vəchlə get-gedə onlardan biri aradan götürülüb bərbad olar. Qalmış hökumətləri tarac edib zəhmət çəkmədən bütün Avropa üzərində hökmranlıq edərsiniz. İşin axırında sair ölkələrin hamısını öz məmləkətinizə ilhaq edib, bütün dünyaya sahib olacaqsınız».¹

Yuxarıdakı fikirlərdən bəlli olduğu kimi, hər iki «Vəsiyyətnamə» həyata keçirildi. Məhz I Pyotrun «Vəsiyyətnaməsi»nə əməl edən rus imperiya qoşunları zaman-zaman torpaqlarımızı zəbt etdi, bununla kifayətlənməyərək marionetkalarını da buna sövq etdi. Kürəkçay(1805), Gülüstan (1813), Türkmənçay (1828) bağlaşmaları, ermənilərin, ümumiyyətlə, xristianların torpaqlarımıza köçürülməsi, süni türk-yunan, türk-erməni münaqişələrinin yaradılması və s. kimi mənfur hallar I Pyotr və onun varislərinin yadigarı kimi bu gün də davam etdirilir. Həmin «yadigarlardan» yazılı nümunəni – **Kürəkçay (1805), Gülüstan (1813), Türkmənçay (1828)** və **Qars müqaviləsi (1921)** bağlaşmalarını oxucularımıza təqdim edirik.

¹ «Вясиййятнамя» илк дяфя 1916-ъы илдя «Дирилик» дярэисиндя чап олунмушдур.

**ТРАКТАТ
МЕЖДУ КАРАБАХСКИМ ХАНОМ
И РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИЕЙ
О ПЕРЕХОДЕ ХАНСТВА
ПОД ВЛАСТЬ РОССИИ
ОТ 14 МАЯ 1805 ГОДА**

**TREATY
BETWEEN THE KHAN
OF KARABAKH AND
RUSSIAN EMPIRE
ON TRANSFER OF POWER
OVER THE KHANATE
TO RUSSIA
OF MAY 14TH 1805**

ПРОЕКТ ТРАКТАТА.

Во имя всемогущего Бога.

Мы, т.е. Ибрагим-хан Шушинский и Карабагский и Всероссийских войск ген.-от-инфантерии, Кавказской инспекции по инфантерии инспектор и проч. кн. Павел Цицианов по полной мочи и власти, данной мне от Е.И.В. всемилостивейшаго моего великаго Г.И.Александра Павловича, приступив с помощью Божиею к делу о вступлении Ибрагим-хана Шушинскаго и Карабагскаго со всем его семейством, потомством и владениями в вечное подданство Всероссийской Империи и ныне счастливо царствующаго великаго Г.И.Александра Павловича и Его высоким преемникам, заключили, постановили и подписали на следующих артикулах:

Артикул первый.

Я, Ибрагим-хан Шушинский и Карабагский, именем моим, наследников и преемников моих торжественно навсегда отрицаюсь от всякаго вассальства или, под каким бы то титулом не было, от всякой зависимости от Персии или иной державы и сим объявляю пред лицом всего света, что я не признаю над собою и преемниками моими инаго самодержавия, кроме верховной власти Е.И.В. Всероссийскаго великаго Г.И. и Ею высоких наследников и преемников престола Всероссийскаго Императорскаго, - обещевая тому престолу верность, яко верно-подданный раб онаго, - в чем и должен дать присягу по обычаю на святом Коране.

Артикул второй.

Е.И.В., приемля со стороны е. высокоств. толь чистосердечное обещание, равномерно обещает и обнадеживает Императорским своим словом за себя и преемников своих, что милость и попечение Их от высокоств. Ибрагим-хана Шушинскаго и Карабагскаго и преемников его, яко от верноподданных своих,

никогда не будут отъемлемы, в доказательство чего Е.В. дает Императорское свое ручательство на сохранение целости настоящих владений е. высокоств. и преемников его.

Артикул третий.

Во мзду того чистосердечия, с каковым е. высокоств. Ибрагим-хан Шушинский и Карабагский признает верховную и единственную власть Всероссийских Императоров над собою и преемниками его, постановлено, что помянутый хан, а после его старший сын и так далее потомственно по старшинству колена, вступая на ханство, получать имеют чрез главноуправляющаго Грузиею Императорское на ханство подтверждение с инвестирующею, состоящею в грамоте, государственною печатію утвержденной, по получении которой новый хан долженствует торжественно учинить присягу на верность подданства Российской Империи и на признание верховной и единственной власти Всероссийских Императоров над собою и его преемниками. Форма же присяги прилагается при сем трактате, дабы и ныне владеющий Ибрагим-хан Шушинский и Карабагский исполнил сей обряд в присутствии главноуправляющаго Грузиею и сие постановление совершающаго, ген.-от-инф. кн. Цицианова.

Артикул четвертый.

Я, Ибрагим-хан Шушинский и Карабагский, в доказательство, что мои намерения в разсуждении моего и преемников моих верноподданства Всероссийской Империи и признания верховной и единственной власти всепресветлейших тоя Империи обладателей суть непорочны, обещаю без предварительнаго согласія главноуправляющаго Грузиею не иметь сношения с окрестными владетелями, а когда от них приедут посланцы или присланы будут письма, то большую важность в себе заключающія отсылать к главноуправляющему и требовать от него разрешения, а меньшей важности сообщать и советовать с особою, имеющею пребывать от лица главноуправляющаго Грузиею при них.

Артикул пятый.

Е.И.В., приемля с благоволением признание верховной и единственной Его власти над владениями Ибрагим-хана Шушинскаго и Карабагскаго, обещает именем своим и преемников своих: 1) народы тех владений почитать яко своих верно-подданных, не различая нимало с населяющими обширную Российскую Империю. 2) Высокоств.: Ибрагим-хана и его дому наследников и потомков сохранять безпеременно на ханстве Шушинском. 3) Власть со внутренним управлением сопряженную, суд и расправу, так равно как и доходы с владением его предоставить его высокоств. в полную его волю. 4) На охранение особы его высокоств. и его дома, так как и всех его владений поставить в Шушинскую крепость Всероссийскаго войска с пушками 500 человек с их штаб и обер-офицерами, а на случай большей обороны главноуправляющий Грузиею обязан будет, смотря по обстоятельствам и по нужде, усиливать отряд тот и военную рукою оборонять владение его высокоств., яко Всероссийской Империи принадлежащее.

Артикул шестый.

Я, Ибрагим-хан Шушинский и Карабагский, в знак верноподданническаго моего усердия обязуюсь: 1) как на первый случай, так и в последствие времени заготовлять на вытеска занная войска потребное число пшеницы и просяных круп, по умеренной цене, утвержденной главноуправляющим, ибо подвоз онаго из Елисаветполя затруднителен или совсем невозможным признан быть должен. 2) Вышесказанным войскам назначить в Шушинской крепости под постой домы, по выбору начальника оных, и снабжать их потребным числом дров. 3) Въезд в Шушинскую крепость от стороны Елисаветполя сделать удобным : дорогу устроить к проезду арбами способною. 4) Будо благоугодно будет правительству устроить дорогу, ведущую от Шушинской крепости к Джеваду, то нужных для того работников поставить мне за цену, назначенную от правительства.

Артикул седьмой.

Е.И.В. в знак вящшаго благоволения и милости своей к е. высокоств. Ибрагим-хану Шушинскому и Карабагскому всемилоствившие дарует ему и преемникам его знамя с гербом Всероссийской Империи, которое долженствует оставаться при нем и по нем при владеющем хане знаком ханства и власти, Высочайше дарованной над оным владением, с коим на войну, если-б потребовалось, никто кроме самого хана въехать не может.

Артикул осьмый.

Я, Ибрагим-хан Шушинский и Карабагский, имея Высочайшее Е.И.В. соизволено пользоваться обыкновенными моими доходами, обязуюсь вносить в дань в казну Е.И.В., в Тифлисе находящуюся, по 8,000 червонных в год, уплачивая оные в 2 срока, т.е. 1-го февраля одну половину, а другую 1-го сентября, начав взносом первой половины, т.е. 4,000 червонных, при утверждении сего трактата Е.И.В., а сверх того по обычаю Азиатскому долженствую я, сверх присяги на верность, в залог оной дать старшаго моего сына Мамед-Хасан-агу сына втораго Шукур-Уллаха на всегдашнее пребывание в Тифлисе.

Артикул девятый.

Е.И.В. из особаго своего милосердия всемилоствившие дарует на содержание имеющему пребывать в Тифлисе, в залог верности, е. высокоств. внуку по 10 р. с. Российской монеты на день.

Артикул десятый.

Сей договор делается на вечные времена и не долженствует подвергаться никаким переменам отныне навсегда.

Артикул одиннадцатый.

Утверждение Е.И.В. на настоящий трактат Высочайшею Его грамотою, утвержденною государственною печатью, долженствует быть доставлено в 6 месяцев от подписания сего или и скорее, буде возможно.

В доверие чего нижеподписавшиеся подписали сии артикулы и приложили к ним свои печати, в лагере Елисаветпольской округи, при р.Курак, в лето от Р.Х. 1805-о (по Магомет. Же исчислению 1220), мая месяца (сафар) 14-го дня.

KÜRƏKÇAY MÜQAVİLƏSİ (1805-ci il 14 may)

Qadir Allahın adı ilə

Biz, Şuşa və Qarabağın xanı İbrahim xan və Ümumrusiya qoşunları infanteriya generalı, Qafqaz infanteriya təftiş inspektoru knyaz Pavel Sisyanov bütün gücü və hakimiyyəti ilə, İ.Ə. (İmperator Əlahəzrətləri) tərəfindən mənə verilən mərhəmətli zati-aliləri Q.İ.Aleksandr Pavloviçə Allahın köməyi ilə Şuşa və Qarabağın xanı İbrahim xanın işlə bağlı çıxışları, ailə üzvlərinin, varis vəliəhdlərinin Ümumrusiya İmperiyası əbədi təbəəliyi və çox xoşbəxt dahi çar Q.İ.Aleksandr Pavloviç və Onun yüksək vəliəhdləri qərar verdi və aşağıdakı maddələri imzaladı:

Birinci maddə

Mən, Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xan, öz adımdan, varislərim və vəliəhdlərim adından İran və ya hər hansı bir dövlətin hər cür vassallığından və ya hər hansı ad altında olsa da, hər cür asılılığından təntənəli surətdə həmişəlik imtina edirəm və bildirirəm ki, mən özüm və varislərim üzərində Bütün Rusiyanın və onun yüksək varislərinin və vəliəhdlərinin ali hakimiyyətindən başqa heç bir dövlətin hakimiyyətini tanımıram, həmin taxt-taca sədaqət vəd edirəm.

İkinci maddə

İ.Ə. tərəfindən qəbul edilən zati-alilərin səmimiqəbli vədi İmperator öz sözü ilə özünə və vərəsələrinə bərabərlik, arxayınçılıq vəd edir ki, Onlar zati-alilərin Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xanı vərəsələrindən, həmçinin sadıq təbəələrindən heç zaman ayrılmayacaq, İ.Ə. onun mülkünün bütövlükdə ərazisinin qorunmasına və vərəsələrinin mülkünün

saxlanmasına İmperator təminatı verir.

Üçüncü maddə

Haqqın təmizliyi, zati-alilərin vərəsələrini, Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xan ali və vahid hakimiyyət olan Birinci Rusiya İmperatorunu özündən yuxarı tanıyır, qərara alır ki, adı çəkilən xan, Ondan sonra böyük oğlu və ondan sonra nəslində yaşa görə böyüyü xan olarsa, xanlığın mülkiyyətinin, verilən fərmanları, təsdiqlənmiş dövlət möhürünün Gürcüstan Baş hakiminin razılığından sonra ala bilər, bütün bunları almış yeni xan Rus İmperiyasının təbəəliyinə sadıqlığını, öz vəzifə borcunu alanda təntənəli surətdə Rus İmperiyasının sədaqətinə and içməlidir.

Andiçmənin forması yeddi maddədə müəyyən olunur, hazırda hakim Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xan bu adəti Gürcüstanın Baş hakiminin iştirakı ilə, həmçinin general infanteriya knyazı Sisyanovun qərarlarının təminatçısıdır.

Dördüncü maddə

Mən, Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xan, mənim və varislərimin Bütün Rusiya imperiyasına sadıq təbəəliyimiz və həmin imperiyanın işıqlı ali və yeganə hakimiyyətini qəbul etməyimiz haqda mənim mövqeyimin təmizliyini göstərmək üçün Gürcüstan Baş hakimi (rus qoşunlarının baş komandanı) ilə qabaqcadan qarşılıqlı razılıq olmadan qonşu hakimlərlə əlaqə saxlamağa, onlardan elçilər gələrsə və ya məktub göndərilərsə, onlardan məzmunca tutarlı olanları Baş hakimə göndərməyə və ondan icazə istəməyə, dəyəri az olanlar haqda isə məlumat verməyə və Gürcüstan Baş hakimi tərəfindən mənim yanıma təyin edilmiş şəxsə məlumat verməyə və onunla məsləhətləşməyə söz verirəm.

Beşinci maddə

İ.Ə.-i Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xanın ölkəsi üzərində özünün ali və yeganə hakimiyyətinin tanınmasını razılıqla qəbul edərək, özünün və varisi ərinin adından söz verir: 1) həmin ölkənin xalqlarını böyük Rusiya imperiyasının sakinlərindən az da olsa ayırmayaraq öz təbəələri sayacaqdır. 2) İbrahim xan zati-alilərinin və onun ocağından olan varislərin və arxasının Qarabağ xanlığı üzərində hakimiyyəti dəyişilməz saxlanılacaqdır. 3) Daxili idarəetmə ilə bağlı hakimiyyət işləri, məhkəmə və divanxana işləri, bununla yanaşı, ölkədən yığılan gəlir zati-alilərin (xanın) səlahiyyətində qalacaqdır- 4) Zati-alilərinin və onun sülaləsinin, eləcə də, onun ölkəsinin qorunması üçün Şuşa qalasına 500 nəfərlik Rusiya qoşunu qərargah və baş zabitləri ilə, (habelə) toplarla birlikdə yeridiləcək, ciddi müdafiə üçün isə Gürcüstan Baş hakimi şərait və ehtiyaca görə bu dəstəni gücləndirəcək və zati-alilərinin ölkəsini Bütün Rusiya imperiyasına məxsus olan bir ölkə kimi hərbi qüvvə ilə müdafiə edəcəkdir.

Altıncı maddə

Mən, Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xan, mənim sadıq təbəəlik istəyimin əlaməti olaraq söz verirəm: 1) istər indi, istərsə də sonralar yuxarıda adı çəkilən qoşuna lazım olan buğda və darı yarmasını (Gürcüstan) Baş hakiminin müəyyən etdiyi qiymətlə tədarük edəcəyəm, çünki onların Yelizavetpoldan gətirilməsi ya çox çətindir, ya da tamamilə qeyri-mümkündür. 2) Qoşunların Şuşa qalasında yerləşməsi üçün qoşun rəisinin bəyəndiyi evləri ayıracaq və lazımı qədər odunla təmin edəcəyəm. 3) Şuşa qalasına Yelizavetpol tərəfdən yoxuşu sahmana salacaq və yolu arabaların gedişi üçün yararlı edəcəyəm. 4) Hökumət Şuşa qalısından Cavada gedən yolu qaydaya salmaq istəsə, onda bu iş üçün lazım olan işçilər

hökumətin müəyyən etdiyi məzənnə ilə mənə verilməlidir.

Yeddinci maddə

İ.Ə.-nin zati-aliləri Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xana və onun varislərinə böyük ehtiram və mərhəmət əlaməti olaraq onu və varislərini üzərində Bütün Rusiya imperiyası gerbi olan bayraqla təltif edir, bayraq onun yanında saxlanmalı və bu ölkə üzərində əlahəzrət tərəfindən bəxş edilmiş xanlıq və hakimiyyət rəmzi kimi müharibəyə gedəndə özü ilə aparılmalıdır.

Səkkizinci maddə

Mən, Şuşa və Qarabağ xanı İbrahim xan, İ.Ə.-nin yüksək razılığı ilə özümün gəlirimdən həmişəki kimi istifadə etməyə icazəm olduğundan İ.Ə.-nin Tiflisdə yerləşən xəzinəsinə ildə 8000 çervon bac verməyi öhdəmə alıram, bac iki müddətə, yəni bir hissəsi fevralın 1-də, 0 biri hissəsi isə sentyabrın 1-də, özü də bu traktatın İ.Ə. tərəfindən təsdiqi zamanı birinci hissənin, yəni 4000 çervonun ödənişi ilə başlanır. Bundan başqa Asiya qayda-qanunu ilə and içməklə yanaşı, mən böyük oğlum Məmməd həsən Ağanın ikinci oğlu Şükürallahı həmişəlik Tiflisdə yaşamaq üçün girov verməliyəm.

Doqquzuncu maddə

İ.Ə. özünün xüsusi mərhəməti ilə, Tiflisdə sədaqət bildirmək üçün saxlanılmalı olan zati-aliləri (xanın) nəvəsinin dolanışığı üçün Rusiya pul vahidi ilə gündə 10 gümüş manat iltifatla bəxş edir.

Onuncu maddə

Bağlaşma əbədi olaraq edilir və heç bir təbəddülat onu Bizdən həmişəlik ala bilməz.

On birinci maddə

İ.Ə.özünün təsdiq edilmiş indiki traktatı Əlahəzrət, Onun fərmanı, təsdiqlənmiş dövlət möhürü, 6 ay müddətində çatdırılmalı, imzalanması bundan sonra və tez bir zamanda mümkün olacaq.

Elizavetpol dairəsi düşərgəsində, Kür çayının yaxınlığında, yayda R.X. **1805-ci il** (müsləman təqvimi ilə 1220-ci il) **may** (səfər) ayının **14-cü günü**. Etibar edilmiş aşağıdakı nümayəndələr sənədə imza etdilər və möhürünü qoydular.

GÜLÜSTAN MÜQAVİLƏSİ (1813-cü il 12 oktyabr)

1813-ci il oktyabrın 12-də Zeyvə çayı yaxınlığındakı Gülüstan kəndində, Rus ordugahında hər iki tərəfin təyin etdiyi səlahiyyətli Müvəkillər vasitəsilə bütün Rusiya İmperiyası və İran dövləti arasında bağlanmış ədəbi sülh və dostluq müqaviləsi.

Birinci maddə

İndiyədək Rusiya İmperiyası və İran dövləti arasında mövcud olmuş düşmənçilik və narazılığa həmin Müqavilə ilə bu gündən etibarən və gələcəkdə son qoyulur və qoy İMPERATOR ƏLAHƏZRƏTLƏRİ Bütün Rusiya hökmdarı ilə Əlahəzrət İran şahı, onların vəliəhdləri, Taxtlarının Varisləri və ONLARIN, qarşılıqlı surətdə, Ali Dövlətləri arasında əbədi sülh, dostluq və xeyrixah razılıq olsun.

İkinci maddə

Bir halda ki, Ali Dövlət arasında ilkin əlaqələr vasitəsilə yəni hər bir tərəfin hazırda tam malik olduğu torpaqlara, xanlıqlara, mülklərə sahib qalması əsasında sülhün barqərar edilməsi artıq qarşılıqlı surətdə razılaşdırılmışdır, onda indiki zamandan etibarən və gələcəkdə Bütün Rusiya və İran Dövləti arasında sərhəd aşağıdakı xətt olsun: Adınabazar adlanan yerdən başlayaraq, düz xətlə Muğan düzü, Araz çayındakı Yeddibulaq keçidinədək, oradan da üzü yuxarı Kəpənək çayının sağ tərəfilə Mehri dağları silsiləsinə və oradan da xətti Qarabağ və Naxçıvan xanlıqlarının məzrləri ilə davam etdirərək, Alagöz dağları silsiləsi ilə Qarabağ, Naxçıvan, İrəvan xanlıqlarının və Yelizavetpol dairəsinin (keçmiş Gəncə

xanlığının) bir hissəsinin mərzinədək, buradan İrəvan xanlığını Yelizavetpol dairəsindən, həmçinin Qazax və Şəmşəddil torpaqlarından ayıran məzrlə Eşşəkmeydan mərzinə, oradan da dağlar silsiləsi ilə, çayın sağ tərəfi ilə, onun axırı istiqamətində, Həmzəçimən yolu ilə, Pəmbək dağları silsiləsi ilə, Şuragöz mərzinin küncünədək, bu küncdən də qarlı Alagöz dağının başınadək, buradan da Şuragöl mərzii ilə, dağlar silsiləsi ilə Mastaras və Artikin arası ilə Arpaçayadək. Bununla belə, Talış mülkü müharibə vaxtı əldən-ələ keçdiyinə görə, həmin Xanlığın Zinzeley və Ərdəbil tərəfdən olan sərhədləri, daha artıq dürüstlük üçün, hər iki tərəfdən qarşılıqlı razılıqla seçilmiş Kommisarlar (onlar Baş komandanlarının rəhbərliyi ilə indiyədək hər bir tərəfin həqiqi hakimiyyəti altında olmuş torpaqların, kəndlərin, dərələrin, həmçinin çayların, dağların, göllərin, təbii mərzlərin dəqiq və təfəssilatı təsvirini verəcəklər) tərəfindən, bu müqavilə bağlanıb təsdiq olunduqdan sonra müəyyən ediləcək, onda əsasında Talış xanlığının sərhəd xətti elə müəyyənləşdiriləcək ki, hər bir tərəf malik olduğu torpaqların sahibi qalsın. Eləcə də yuxarıda xatırlanmış sərhədlərdə, bu və ya başqa tərəfin xəttindən başqa tərəfin xəttindən kənara nə isə çıxarsa, hər iki Ali Dövlətin Komissarlarının təhvilindən sonra hər bir tərəf əsasında təminat verəcək.

Üçüncü maddə

Şah Əlahəzrətlərin Əlahəzrət Bütün Rusiya İmperatoruna səmimi dostluq hissələrinin sübutu üçün təntəənəli surətdə həm öz adından, həm də İran Taxtının Ali Vəliəhdləri adından Qarabağ və indi Yelizavetpol adı altında əyalətə çevrilmiş Gəncə xanlıqları, həmçinin Şəki, Şirvan, Dərbənd, Quba, Bakı, Talış (bu xanlığın Rusiya İmperiyasının Hakimiyyəti altında olan torpaqlar) xanlıqların bununla bərabər Dağıstan, Gürcüstan (Sarıgöl əyaləti ilə birlikdə) İmperiya,

Quriya, Meqreliya və Abxaziya, eyni dərəcədə, hazırda bərqərar edilmiş sərhəd Qafqaz xətti (bu sonuncuya və Xəzər dənizinə aid olan topaqlar və xanlıqlarla birlikdə) arasındakı bütün mülk və torpaqların RUSİYA İMPERİYASININ mülkiyyətinə mənsub olduğunu qəbul edir.

Dördüncü maddə

Əlahəzrət Bütün Rusiya İMPERATORU ƏLAHƏZRƏT İran Şahına ÖZ qarşılıqlı dostluq hisslərini ifadə etmək və İranda – ona qonşu olan bu Dövlətdə, möhkəm əsas üzərində mütləqiyyət və hökmran hakimiyyət görmək arzusunu səmimi qəlbədən təsdiq etmək üçün, bununla ÖZ adından və ÖZ Vəliədləri adından İran Şahı tərəfindən İran Dövlətinin Varisi təyin ediləcək Vəliəhdə lazım gəldikdə, kömək göstərməyi vəd edir ki, heç bir xarici düşmən İran Dövlətinin işinə qarışa bilməsin və Ali Rusiya sarayının köməyi ilə İran sarayı möhkəmlənsin. Bununla belə, əgər İran Dövləti işləri üzrə Şah oğulları arasında münaqişələr baş verərsə, Rusiya İmperiyası hakimiyyətdə olan Şah xahiş etməyincə bunlara qarışmayacaq.

Beşinci maddə

Rus ticarət gəmilərinə əvvəlki qayda üzrə Xəzər sahilləri yaxınlığında üzmək və onlara yan almaq hüququ verilir; həm də gəmi qəzası zamanı iranlılar tərəfindən dostluq köməyi edilməlidir. İran ticarət gəmilərinə də həmin bu hüquq – əvvəlki qayda üzrə Xəzər dənizində üzmək və Rusiya sahillərinə yan almaq ixtiyarı verilir, burada da gəmi qəzası zamanı qarşılıqlı surətdə, iranlılara hər cür yardım göstərilməlidir. Hərbi gəmilərə gəldikdə isə, müharibədən əvvəl, habelə sülh vaxtı və həmişə Rusiya hərbi bayrağı Xəzər

dənizində tək mövcud olmuşdur. Həmin ehtiram daxilində, əvvəlki ixtiyar indi də yalnız Rusiya Dövlətinə verilir ki, ondan başqa heç bir Dövlətin hərbi bayrağı Xəzər dənizində ola bilməz.

Altıncı maddə

Hər iki tərəfin görüşündə əsir alınmışları, Xristian dininə və sair dinlərə mənsub ələ keçirmiş sakinləri Müqavilə bağlanıb imzalandıqdan sonra, üç ay ərzində, hər bir tərəfdən Qarakilsəyədək (burada sərhəd rəisləri qəbul etmək üçün öz aralarında qarşılıqlı əlaqə yaradırlar) azuqə və yol xərcləri ilə təmin edilərək, buraxsınlar. Özbaşına, yaxud qanunu pozaraq, qaçqınlardan hər birinə, milliyətindən asılı olmayaraq, öz könüllü istəyinə görə öz Vətəninə qayıtmaq azadlığı verilir, qayıtmaq istəməyənlər isə məcbur edilməsin. Bununla bərabər hər iki tərəfdən qaçmışlara amnistiya, yaxud bağışlanma verilir.

Yeddinci maddə

Bütün yuxarıda deyilənlərə əlavə olaraq ƏLAHƏZRƏT Bütün Rusiya İMPERATORU və Əlahəzrət İran Şahı buyururlar ki, lazım olduqda, Əlahəzrətlərin İqamətgahlarında göndərilən, ONLARIN Ali Saraylarının qarşılıqlı Nazirlər və ya Elçiləri rütbələrinə və onlara tapşırılmış işlərin mühümlüyünə müvafiq qəbul olunsunlar; şəhərlərdə ticarətə himayəçilik üçün təyin olunmuş Müvəkkillərin və ya Konsulların on nəfərdən artıq məyyəti olmasın, onlar vəkil edilmiş məmurlar kimi vəzifələrinə layiq hörmət və şərəfə malik olmalıdırlar, həmçinin, Əmrnaməyə əsasən, bundan sonra onları nəinki incitmək olmaz, hətta inciklik olarsa, təqdim edildikdən sonra, hər iki tərəfin təbəələrini ədalətlə mühakimə etmək, incidilmişləri müribətlə razı salmaq gərəkdir.

Səkkizinci maddə

Əlahəzrətlərin öz hökumətlərindən, yaxud hökumətləri tərəfindən təyin edilmiş sərhəd rəislərindən alınmış, onların həqiqətən tacirlər, Rusiya və İran təbəələri olduğunu təsdiq edən yazılı sənədlərə malik təbəələri arasındakı ticarət əlaqələrinə gəldikdə, saziş bağlayan hər iki Ali Dövlətə quru yolla və dənizlə sərbəst gəlməyə, orada Kim nə qədər istəyirsə yaşamağa, tacirlər göndərməyə, həmçinin hər cür ləngildilmədən oradan çıxıb getməyə, Rusiya İmperiyasına mənsub olan yerlərdən İran Dövlətinə gəmilərin və qarşılıq olaraq, İrandan ora aparılan malların satılmasına və başqa mallarla dəyişdirilməsinə icazə veriləcək. Hər iki Ali Dövlətin tacirləri arasında baş verə biləcək mübahisələrə, onların vəzifələri və sair ilə əlaqədar şikayətlərinə adi qayda üzrə baxılması Konsula, yaxud Müvəkkilə, onlar olmadıqda isə yerli Rəisə həvalə edilir. Onlar xahişlərə tam ədalətlə baxmalı, özləri haqq təminatı verməli, yaxud bunu başqa lazımi şəxslərin vasitəsilə tələb etməli və onların incidilməsinə və sıxışdırılmasına qətiyyətlə yol verməməlidir.

İrana gəlmiş Rusiya təbəəliyindən olan tacirlər, istəsələr oradan öz malları ilə birlikdə İranla dostluq edən başqa dövlətlərə də sərbəst gedəcəklər; bundan ötrü İran hökuməti bu tacirlərin sərbəst keçməsi üçün onları lazımı pasportlarla təmin edəcəkdir; buna ticarət işləri ilə əlaqədar başqa dövlətlərə getmək istəyən İran tacirləri üçün də, qarşılıqlı surətdə, riayət ediləcəkdir.

İrana gəlmiş Rusiya təbəələrindən kimlərinə ölüm hadisəsi baş verərsə, onların müxəlləfatları, həmçinin başqa daşınan əmlakı və mülkləri, dost Dövlətin təbəələrinə məxsus olduğu üçün, ilk növbədə, saxlanılmadan və xəlvəti mənimsənilmədən, Rusiya İmperiyasında və bütün mədəni Dövlətlərdə icra edildiyi kimi, kimin hansı Dövlətə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, qanuni əsasda, qəbzə, onların yoldaşlarına, yaxud qohumlarına verilməli, həmin

qohumlara öz arzuları ilə və öz xeyirləri üçün bu əmlakları istədikləri adamlara satmağa icazə verilməlidir.

Doqquzuncu maddə

Rus tacirlərindən İran şəhərlərinə və ya limanlarına gətirdikləri mallara görə yüzə beş faizdən çox gömrük alınmasın və həmin tacirlər bu mallar ilə hara gedirlərsə getsinlər, onlardan ikinci dəfə gömrük tələb olunmasın, bundan başqa heç bir bəhanə və uydurma ilə heç bir rüsum, vergi, gömrük tələb edilməsin. İran təbəələrinin Rusiya şəhərlərinə və limanlarına gətirdikləri və buradan ixrac etdikləri mallara görə və qarşılıqlı surətdə eyni gömrüklər, eyni əsasda bir dəfə alınsın.

Onuncu maddə

Malları Müqavilə bağlamış hər iki Dövlətin sahillərinə və ya limanlarına yaxud da quru yolla sərhəd şəhərlərinə gətirdikdən sonra, qarşılıqlı, tacirlərin nəzarəti altında olduqları gömrük hakimlərindən və ya iltizamçılarından icazə almadan öz mallarını satmaq, başqa malları satın, yaxud dəyişmə yolu ilə almaq azadlığı verilir ki, ticarət maneəsiz dövriyyədə olsun, həmçinin satıcıdan və alıcıdan dövlət xəzinəsi üçün müntəzəm olaraq və könüllülük şərti ilə qanunu rüsumlar yığılsın.

On birinci maddə

Bu müqavilə imzalandıqdan sonra hər iki Ali Dövlətin müvəkilləri, qarşılıqlı surətdə və təxirə salınmadan bütün yerlərə onun haqqında lazımı xəbər və hər yerdə hərbi əməliyyatların dərhal dayandırılması barəsində əmrlər göndərsin.

İki bərabərhüquqlu nüsxədə (fars dilində tərcüməsi ilə birlikdə) yazılmış və saziş bağlayan Ali tərəflərin yuxarıda göstərilmiş Müvəkilləri tərəfindən imzalanaraq, onların möhürləri ilə təsdiq edilmiş və qarşılıqlı surətdə dəyişdirilmiş bu əbədi sülh Müqaviləsi ƏLAHƏZRƏT Bütün Rusiya

İMPERATOPU və Əlahəzrət İran Şahı tərəfindən bərqərar ediləcək və Əlahəzrətlərin öz əlləri ilə imzalanmış təntənəli Radifikasiyalarla təsdiq olunacaqdır.

Bu müqavilələrin həmin təsdiq olunmuş nüsxələri bu Ali Saraylardan, qarşılıqlı surətdə göndərilməklə, onların yuxarıda adları çəkilmiş Müvəkillərinə üç ay müddətindən sonra çatdırılacaq.

Müqavilə min səkkiz yüz on üçüncü il oktyabr ayının on ikinci günü, İran hesablaması ilə min iki yüz iyirmi səkkizinci il Şəvval ayının iyirmi doqquzuncu günü Qarabağ mülkündə Zeyvə çayı yaxınlığındakı Gülüstan kəndində Rus ordugahında bağlanmışdır.

**İmzalamışlar: Müvəkkil və Gürcüstanda Baş Komandan
Nikolay RTİŞŞEV**

(M.Y.)

**Alişöhrətli İran Dövlətindən Müvəkkil
Mirzə Əbdül Həsən Xan**

(M.Y.)

TÜRKMƏNÇAY MÜQAVİLƏSİ **(1828-ci il 10 fevral)**

I MADDƏ. Bütün Rusiya imperatoru həzrətləri və İran şahı həzrətləri arasında, onların vərəsələri və taxt-tacın varisləri, onların dövlətləri və qarşılıqlı surətdə təbələri arasında bundan sonra əbədi sülh, dostluq və tam razılıq olacaqdır.

II MADDƏ. Bütün Rusiya imperatoru həzrətləri və İran şahı həzrətləri hörmətlə qəbul edirlər ki, razılığa gələn yüksək tərəflər arasında baş vermiş və indi xoşbəxtlikdən qurtarmış müharibə ilə Gülüstan traktatının qüvvəsi üzrə qarşılıqlı təəhhüdlər də başa çatmışdır; onlar göstərilən Gülüstan traktatını Rusiya və İran arasında yaxın və uzaq gələcəyə sülh və dostluq münasibətləri qurmalı və təsdiq etməli olan şərtlər və qərarlarla əvəz etməyi zəruri hesab edirlər.

III MADDƏ. İran şahı həzrətləri öz adından və öz vərəsələri və varisləri adından Arazın o tayı və bu tayı üzrə İrəvan xanlığını və Naxçıvan xanlığını Rusiya imperiyasının tam mülkiyyətinə güzəştə gedir. Şah həzrətləri bu güzəşt nəticəsində, hazırki müqavilənin imzalanmasından sayılmaqla altı aydan gec olmayaraq, yuxarıda adları çəkilən hər iki xalığın idarə edilməsinə aid olan bütün arxivləri və ictimai sənədləri Rusiya rəisliyinə verməyi vəd edir.

IV MADDƏ. Müqaviləyə qoşulan yüksək tərəflərin razılığı ilə iki dövlət arasında sərhədlər aşağıdakı hüdudda qərara alınır: Sərhəd xətti Türkiyə torpaqlarının ucundakı kiçik Araratın zirvəsindən aralıda düz istiqamətdə ən yaxın nöqtədən başlayaraq o dağların zirvəsindən keçir; buradan maili üzrə kiçik Araratın cənub tərəfindən axan Aşağı Qarasu çayının yuxarlarına düşür, sonra sərhəd xətti o çayın axarı üzrə Şərur qarşısında onun Araza töküldüyü yerdən davam edir: bu

məntəqədən Abbasabad qalasınadək Araz çayının yatağı üzrə gedir; burada qalanın Arazın sağ sahilində yerləşən xarici istehkamları yanında yarım ağac, 3% Rusiya versti enində bütün istiqamətlərdə dövrə haşiyələnəcək və o ətrafda olan torpaq sahəsi büsbütün məhz Rusiyaya məxsus olacaqdır və bu gündən sayılmaqla iki ay ərzində ən yüksək dəqiqliklə ayrılacaqdır. Sərhəd xətti o yerdən, döstərilən dövrənin şərq tərəfindən Arazın sahilinə birləşdiyi yerdən başlayaraq bir daha o çayın yatağı ilə Yeddibulaq bərəsinədək gedir; buradan İran torpaqları Araz çayının yatağı üzrə üç ağaca, yəni 21 Rusiya versti uzanacaqdır; sonra sərhəd Muğan düzü vasitəsilə Bolqarçayınadək, iki kiçicik Adınabazar və Sarıqamış çaylarının birləşməsindən üç ağac, yəni 21 rus versti aşağıda olan torpaqlara gedir; Sərhəd buradan Bolqarçayın sol sahili ilə yuxarı, adları çəkilən kiçik Adınabazar, Sarıqamış çaylarının birləşməsinədək davam edir. Buradan isə Çikoir yüksəkliyinin zirvəsində elə davam edir ki, o yüksəklikdən Xəzər dənizinə tökülən bütün sular Rusiyaya məxsus olacaqdır. Burada iki dövlət arasındakı sərhəd dağ zirvələri ilə müəyyən edilir; qərarlaşdırılmışdır ki, onların Xəzər dənizinə doğru enişi Rusiyaya məxsus olmalıdır, o biri yandakı enişi isə İrana məxsusdur. Sərhəd Çikoir yüksəkliyi zirvəsindən, Talışı Ərş dairəsindən ayıran dağlar üzrə Qəmərgühün zirvəsində keçir. Suların axarını iki yerə bölən dağların başı, yuxarıda Adınabazarın yuxarı axarı və Çikoir zirvəsi arasındakı sahə haqqında deyilən kimi, burada da eləcə də sərhəd hüdudunu təşkil edəcəkdir. Sonra sərhəd xətti suları axarına aid yuxarıda şərh olunan qaydalara aramsız əməl etməklə Qəmərkuhun zirvəsindən Züvaid və Ərş dairələrini ayıran dağ silsiləsi üzrə Velgic dairəsinin sərhədlərində uzanacaqdır. Beləliklə, adı çəkilən dağın zirvəsindən əks tərəfdə yerləşən hissəsi istisna olmaqla Züvaid dairəsi Rusiyaya birləşir. Hər iki dövlət arasındakı sərhəd xətti su axınının yuxarıda qeyd olunan qaydalarına daima uyğun olaraq, Velgic dairəsi sərhəddindən

Klorutanın zirvəsi və Velgic dairəsindəki dağların baş silsiləsi üzrə Astara çayının şimal mənbəyində, buradan o çayın yatağı boyu Xəzər dənizinə töküldüyü yerədək davam edəcək ki, burada da Rusiya torpaqlarını İrandan ayırmaqlı olan sərhəd xətti qurtarır.

V MADDƏ. İran şahı həzrətləri bütün Rusiya imperatoru həzrətlərinə öz səmimi dostluğuna sübut olaraq, bu maddə ilə həm öz adından, həm də vərəsələri və İran taxt-tacının varisləri adından, yuxarıda göstərilən sərhəd xətti arasında və Qafqaz sıra dağları və Xəzər dənizi arasında yerləşən bütün torpaqların və bütün adaların, bununla bərabər həmin məmləkətlərdə yaşayan bütün köçəri və başqa xalqların əbədi zamanadək Rusiya imperiyasına məxsus olduğunu təntənə ilə tanıyır.

VI MADDƏ. İran şahı həzrətləri dövlət arasında baş vermiş müharibə ilə Rusiya imperiyasına vurulmuş xeyli ziyana, həmçinin Rusiya təbəələrinin düşar olduğu qurbanlara və itkiyə hörmət əlaməti olaraq, onların əvəzini rul təzminatı ilə ödəməyi öhdəsinə götürür. Müqaviləyə qoşulan hər iki yüksək tərəf o mükafatın məbləğini on kurur tümən rıaçə və ya iyirmi milyon gümüş manat qərarlaşdırılmışdır, onun vaxtı, ödəniş qaydası və təminatı sözbəsöz hazırki traktatda daxil edilə biləcəkdir qüvvəyə malik olan xüsusi müqavilədə qərarlaşdırılmışdır.

VII MADDƏ. İran şahı həzrətləri əlahəzrət oğlu şahzadə Abbas Mirzəni öz vərəsəsi və taxt-tacın varisi təyin etməklə iltifatında bulunan kimi, bütün Rusiya imperatoru həzrətləri öz dostluq münasibətlərini və bu varislik qaydasının təsdiqinə kömək etməklə arzusunu açıq-aşkar sübut etməkdən ötrü bundan sonra şahzadə Abbas Mirzə həzrətlərinin simasında İran taxt-tacının vərəsəsi və varisini, onun taxta çıxmasından

sonra isə onu o dövlətin qanuni hökmdarı hesab etməyi öhdəsinə götürür.

VIII MADDƏ. Rusiyanın ticarət gəmiləri, əvvəlki qayda üzrə, Xəzər dənizində və onun sahilləri boyuca azad üzmək və bununla bərabər onlarla yaxınlaşmaq hüququna malikdir; gəmi qəzası hallarında İranda onlara hər cür kömək edilməlidir. Bu üsulla İran ticarət gəmilərinə də Xəzər dənizində əvvəlki qayda ilə üzmək və Rusiya sahillərinə yan almaq hüququ verilir ki, orada gəmi qəzası hallarında onlara qarşılıqlı surətdə hər cür kömək göstərilməlidir. Hərbi gəmilərə gəldikdə isə qədimdə olduğu kimi, yalnız Rusiya hərbi bayrağı olan hərbi gəmilər Xəzər dənizində üzə bilirlər; bu səbəbdən də əvvəlki müstəsna hüquq indi də onlara verilir və təsdiq edilir ki, Rusiyadan başqa heç bir dövlətin Xəzər dənizində hərbi gəmiləri ola bilməz.

IX MADDƏ. Bütün Rusiya imperatoru həzrətləri və İran həzrətləri vasitəsilə onlar arasında bu qədər xoşbəxtliklə bərpa olunmuş sülh və dostluğu bərqərar etməyi arzulayırıq, müvəqqəti tapşırıqların icrası və ya daimi qalaq üçün bu və ya o biri dövlətə göndərilən yüksək sarayların (hökumətlərin) səfirlərinin, nazirlərinin və işlər müvəkkillərinin, onların dərəcəsinə, razılığa gələn yüksək tərəflərin şərəfinə, onları birləşdirən səmimi dostluğa və yerli adətlərə uyğun olaraq, ehtiramla və (hər birinin) ayrılıqda qəbul edilməsini qarşılıqlı surətdə rəva bilirlər. Xüsusi protokol ilə bu və ya o biri tərəfin əməl etməsi üçün bu məzmununda mərasim qərarlaşdırılacaqdır.

X MADDƏ. Bütün Rusiya imperatoru həzrətləri və İran həzrətləri hər iki dövlət arasında ticarət əlaqələrinin bərpa olunmasını və genişlənməsini sülhün bərqərar olunmasının ən başlıca xeyirxah nəticələrindən biri saydıqları üçün, tam qarşılıqlı razılıq əsasında hökm verildər ki, ticarətə hamilik edilməsinə və qarşılıqlı surətdə təbəələrin təhlükəsizliyinə aid

olan bütün sərəncamlar sədətə yoluna qoyulsun və onlar onu qarşılıqlı surətdə müvəkillər tərəfindən bağlanacaq bu sülh müqaviləsinin eyni güclü hissəsi sayılmalı olan və ona əlavə edilən ayrıca akt ilə izah etsinlər. İran şahı həzrətləri, qabaqlar olduğu kimi, Rusiyaya ticarətin xeyrinə tələb olunan hər yərə konsullar və ticarət agentləri təyin etmək hüququ verir və öhdəsinə götürür ki, hər birinin məyyəti on nəfərdən çox olmayacaq konsul və agentlərə hamilik göstərsin ki, onlar öz rütbələrinə verilmiş şan-şöhrət və üstünlüklərdən istifadə etsinlər. Bütün Rusiya imperatoru həzrətləri öz tərəfindən İran şahı həzrətlərinin konsul və ya ticarət agentlərinə münasibətdə buna tam müvafiq əməl edilməsinə vəd verir. İran hökumətinin Rusiya agentinə və ya konsuluna əsaslı şikayəti olarsa, rusiya naziri (sərifi-red.) və ya onun şah həzrətləri sarayı yanında işlər müvəkkili, ya da onların bilavasitə rəisi öz mülahizəsinə əsasən günahkarı vəzifəsindən uzaqlaşdırır və onu müvəqqəti olaraq digər şəxsə həvalə edə bilər.

XI MADDƏ. Qarşılıqlı surətdə təbəələrin bütün tələbləri və müharibə ilə dayandırılmış başqa işlər sülh bağlanından sonra ədalətlə bərpa olunacaq və həll ediləcəkdir. Qarşılıqlı surətdə təbəələrin öz aralarında bu və ya o biri hökumətin xəzinəsinə müqavilə təəhhüdləri dərhal və tamamilə təmin edilməlidir.

XII MADDƏ. Barışığa gələn yüksək tərəflər təbəələrin xeyri üçün özlərinin ümumi razılığı üzrə qarşılıqlı surətdə qərara almışdır: onlardan Arazın hər iki tərəfində tərpenməz əmlaka malik olanlarına üç il vaxt verilməlidir ki, keçmiş İrəvan sərdarı Hüseyn xanı, onun qardaşı Həsən xanı və keçmiş Naxçıvan hakimi Kərim xanı bu iltifatı sərəncamdan kənar edir.

XIII MADDƏ. Axırıncı və ya bundan qabaqkı müharibənin gedişində əsir alınmış hər iki tərəfin bütün hərbi əsrləri, bununla bərabər hər iki hökumətin nə vaxtsa əsir düşmüş təbəələri qarşılıqlı surətdə azad edilməli və dörd ay ərzində qaytarılmalıdır, onlar həyatı azuqə və digər tələbatlarla təmin etməli və onları qəbul etmək və sonrakı yaşayış yerinə yollanmağa sərəncam vermək üçün hər iki tərəfdən ayrılmış komissarlara verməkdən ötrü Abbasabada göndərilməlidir. Razılığa gələn yüksək tərəflər hər iki tərəfdən əsir düşmüş, lakin olduqları yerin uzaqlığına və ya başqa bir səbəbə və ya vəziyyətə görə göstərilən müddətə qaytarıla bilməyəcək bütün hərbi əsirlərə, habelə Rusiya və İran təbəələrinə də bu yolla yanaşacaqdır. Hər iki dövlət belələrinin hər bir vaxt tələb edilməsində özünə dəqiq və qeyri-məhdud hüquq verir və öhdəsinə götürür ki, onlar aşkar edildikdə və ya onlar haqqında tələblər alındıqda qarşılıqlı surətdə onları (bir-birinə) qaytarsınlar.

XIV MADDƏ. Razılığa gələn yüksək tərəflərin heç biri axırıncı müharibənin başlanmasınadək və ya o vaxtı digərinin təbəəliyinə keçmiş olan satqınların və fərarilərin verilməsini tələb etməyəcəkdir. İran hökuməti, bu qaçqınların bəzilərinin və onların köhnə həmvətənlərinin və ya hakimiyyəti altında olanların arasında qərəzli əlaqələrdən qarşılıqlı surətdə baş verə biləcək zərərli nəticələrin qarşısını almaq üçün, öhdəsinə götürür ki, indi və ya sonralar Rusiya hökumətinin adbaad göstərdiyi adamların Arazla Çara çayının, Urmiya gölünün, Çakatı çayının və Qızıl Üzən çayının Xəzər dənizinə töküldüyü yer arasında yaratdığı hüduddakı öz torpaqlarında olmasını qadağan edəcəkdir. Bütün Rusiya imperatoru həzrətləri öz tərəfindən İran qaçqınlarının Qarabağ və Naxçıvan xanlıqlarında və İrəvan xanlığının Araz çayının sağ sahilində yerləşən hissəsində yurd salınmasına və yaşamasına (hər hansı) bir qərarla icazə verməyəcəyini vəd edir. Lakin özlüyündə

aydındır ki, ancaq rəsmi rütbə daşıyan və ya müəyyən ləyaqət sahibi olan adamlara: şəxsi nümunələri, nəsihət və gizli əlaqələri ilə keçmişdə onların idarəsində və ya hakimiyyəti altında olan əvvəlki həmvətənlərinə zərərli təsir göstərə bilən xan, bəy və dini rəislər və ya mollalara qarşı bu şərtin gücü var və olacaqdır. Ümumiyyətlə, hər iki dövlətin sakinlərinə gəldikdə isə, razılığa gələn yüksək tərəflər qərara alır ki, hər iki tərəfin bu dövlətdən o birinə keçmiş və ya bundan sonra keçəcək təbəələri onların keçdiyi hökumətin icazə verdiyi hər yerdə sala və yaşaya bilər.

XV MADDƏ. Şah həzrətləri öz dövlətinə sakitliyi qaytarmaq və öz təbəələrindən hazırkı müqavilə ilə bu qədər xoşbəxtliklə başa çatmış müharibədə törədilmiş bədbəxtlikləri daha da artırmaqla hər şeyi kənar etmək kimi xeyirli, xilasedici niyyətlə hərəkət edərək, Azərbaycan adlanan vilayətin bütün əhalisinə və məmurlarına büsbütün və tam bağışlanma əta edir. Hansı dərəcəyə məxsus olmasından asılı olmayaraq, onlardan heç kəs öz hərəkətinə və ya müharibə ərzində və ya Rus ordusunun adı çəkilən vilayəti müvəqqəti tutduğu zaman davranışına görə təqibə, dini əqidəsinə görə təhqirə məruz qalmamalıdır. Bundan başqa, o məmur və sakinlərə bu gündən başlayaraq öz ailəsi ilə birlikdə İran vilayətindən Rusiyaya sərbəst keçmək, hökumət və yerli rəisliyin heç bir maneçiliyi olmadan onların satlıq malına və ya əmlakına və əşyalarına hər hansı gömrük və vergi qoyulmadan tərponən mülküyyətini aparmaq və satmaq üçün bir il vaxt verilir. Tərponəmöz mülkə gəldikdə isə, onun satılması və ya onun haqqında öz xoşuna sərəncam üçün beş illik müddət müəyyən edilir. Lakin bu bağlanma qeyd olunan bir illik müddət başa çatanaqədək məhkəmə cəzası düşən günah və ya cinayət işləmiş adamlara şamil edilə bilər.

XVI MADDƏ. Müvəkillər bu sülh müqaviləsi imzalandıqdan sonra, qarşılıqlı surətdə təxirə salınmadan təcili olaraq, hərbi əməliyyatların kəsilməsi haqqında bütün yerlərə xəbər və lazımi fərman göndərməlidir. Eyni məzmununda iki nüsxədə tərtib edilmiş, hər iki tərəfin müvəkilləri tərəfindən imzalanmış, onların gerbli möhürləri ilə təsdiq edilmiş və qarşılıqlı olaraq bir-birinə verilmiş bu sülh müqaviləsi bütün Rusiya imperatoru həzrətləri və İran şahı həzrətləri tərəfindən dörd ay ərzində və ya mümkün olduqca daha tez dəyişdirilməlidir.

Fevral ayının 10-da İsanın anadan olmasının 1828-ci ilində **Türkmənçay** kəndində bağlanmışdır.

Əslinə qol çəkmişlər: İvan PASKEVIÇ və Abbas MİRZƏ

QARS MÜQAVİLƏSİ (1921-ci il 13 oktyabr)

Bir tərəfdə Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR və Gürcüstan SSR, o biri tərəfdə-Türkiyə olmaqla Qarsda RSFSR-in iştirakı ilə 1921-ci il oktyabrın 13-də bağlanmış müqavilə. Bir tərəfdə Ermənistan Sosialist Sovet Respublikası, Azərbaycan Sosialist Sovet Respublikası və Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikası hökumətləri və o biri tərəfdə Türkiyə Böyük Millət Məclisi Hökuməti millətlərin qardaşlığına və xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququ prinsiplərinə şərik çıxan, hər iki tərəfin qarşılıqlı maraqlarına əsaslanan daimi səmimi qarşılıqlı münasibətlərdən və fasiləsiz səmimi dostluq qurmaq istəyindən ruhlanaraq Rusiya Sosialist Federativ Sovet Respublikasının iştirakı ilə dostluq haqqında müqavilə bağlamaq qərarına gəlmiş və bunun üçün öz Müvəkillərini təyin etmişlər: Bir tərəfdə Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR və Gürcüstan SSR, o biri tərəfdə -Türkiyə olmaqla Qarsda RSFSR iştirakı ilə 1921-ci il oktyabrın 13-də bağlanmış müqavilə Bir tərəfdə Ermənistan Sosialist Sovet Respublikası, Azərbaycan Sosialist Sovet Respublikası və Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikası hökumətləri və o biri tərəfdə Türkiyə Böyük Millət Məclisi Hökuməti millətlərin qardaşlığına və xalqların öz müqəddəratını təyin etmək hüququ prinsiplərinə şərik çıxan, hər iki tərəfin qarşılıqlı maraqlarına əsaslanan daimi səmimi qarşılıqlı münasibətlərdən və fasiləsiz səmimi dostluq qurmaq istəyindən ruhlanaraq Rusiya Sosialist Federativ Sovet Respublikasının iştirakı ilə dostluq haqqında müqavilə bağlamaq qərarına gəlmiş və bunun üçün öz Müvəkillərini təyin etmişlər: Azərbaycan Sovet Respublikasının hökuməti: Behbud Şahxatinski, xalq dövlət nəzarəti komissarı, Ermənistan Sovet Respublikasının hökuməti: Askanaz Mravyan, xalq xarici işlər komissarı və Poqos Makinzyan xalq daxili işlər üzrə Xalq komissarı. Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikasının

hökuməti: Şalva Eliva, xalq hərbi-dəniz işləri komissarı, Aleksadr Şvanidze xalq xarici işlər komissarı və xalq maliyyə işləri komissarı. Türkiyə Böyük Millət Məclisi hökuməti: Kazım Qarabəkir Paşa, Böyük Millət Məclisində Burdurdan millət vəkili, Muxtar bəy, İctimai İşlər Stats-Sekterarinin keçmiş müavini, Məmduh Şövkət bəy, Türkiyənin Azərbaycanda səlahiyyətli nümayəndəsi. Rusiya Sosialist Federativ Sovet Respublikasının hökuməti: Yakov Qanetski, Latviyada səlahiyyətli nümayəndə, onlar lazimi və qanuni formada tərtib edilmiş səlahiyyətlərin mübadiləsindən sonra aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Maddə 1. Türkiyə Böyük Millət Məclisi hökuməti və Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikaları hazırda razılığa gələn tərəflərin ərazilərinin tərkibinə daxil olan ərazilərdə öz suveren hüquqlarını əvvəllər həyata keçirmiş dövlətlər arasında bağlanan yuxarıda xatırlanan ərazilərə aid olan müqavilələri, eyni dərəcədə üçüncü dövlətlər tərəfindən Zaqafqaziya Respublikalarına dair bağlanmış müqavilələr ləğv edilmiş və öz qüvvəsini itirmiş hesab edirlər. Müəyyən edilmiş hesab olunur ki, bu maddə Moskvada 16 mart 1921-ci ildə bağlanmış Türkiyə-Rusiya müqaviləsinə tətbiq edilmir.

Maddə 2. Razılığa gələn tərəflər onlardan birinin zorla qəbul etməyə məcbur edildiyi hər hansı sülh müqaviləsinə və sair beynəlxalq aktları tanımamaq barədə razılaşırlar. Bünün qüvvəsinə, Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikaları Türkiyəyə dair və hazırda onun Böyük Millət Məclisi ilə təmsil olunan Türkiyə Milli hökumətinin tanımadığı heç bir beynəlxalq aktı tanımamaq barədə razılaşırlar. (Bu müqavilədə Türkiyə anlayışı altında Konstantinopolda Osmanlı deputatlar palatası tərəfindən işlənilib hazırlanmış və elan edilmiş, mətbuatda bütün dövlətlərə çatdırılmış 8 yanvar 1920-ci il (1336) tarixli Türkiyə Misaqi-Milli sərəhədlərinə daxil edilmiş ərazilər nəzərdə tutulur). Öz

tərəfindən Türkiyə Böyük Millət Məclisi Hökuməti bu ölkələrin hazırda Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan sovetləri ilə təmsil olunan Hökumətlərinin tanımadığı hər hansı beynəlxalq aktı tanımaq barədə razılaşıır.

Maddə 3. Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikaları hökumətləri təslim rejimini hər hansı ölkənin azad milli istəkləri ilə, eləcə də onun suveren hüquqlarının tam həyata keçirilməsi ilə bir araya sığmadığını hesab edərək, bu rejimə hər hansı aidiyyəti olan hər hansı hərəkəti və hüququ öz qüvvəsini itirmiş və ləğv edilmiş sayırlar.

Maddə 4. Türkiyənin şimal-şərq sərhədləri (Rusiya Baş Qərargahının 1/2 1000 miqyasında-düymdə 5 verst xəritəsinə əsasən) Qara dənizdə yerləşən Sarp kəndindən başlanan Xedis-Mta dağından, Şavşet dağındakı Kannı –Dağ ayırıcından keçən, daha sonra Ərdəhan və Qars sancaqlarının köhnə şimal inzibati sərhədləri ilə Aşağı Qars –suyun mənsəbinədək Arpa-çay və Araz çaylarının talveqi ilə keçib gedən xətlə müəyyən edilir. (Sərhədlərin müfəssəl təsviri və ona aid məsələlər razılığa gələn hər iki tərəfin imzaladığı 1-ci və 2-ci əlavədə və ona qoşulan xəritədə müəyyən edilmişdir). Müqavilənin mətni və xəritə arasında fərq ortaya çıxdığı təqdirdə mətnə həlledici əhəmiyyət verilir. Dövlət sərhədlərinin naturada müfəssəl müəyyən edilməsi və çəkilməsi, eləcə də sərhəd işarələrinin qoyulması razılığa gələn tərəflərin bərabər sayda üzvlərdən ibarət qarışıq sərhəd komissiyası tərəfindən və RSFSR nümayəndələrinin iştirakı ilə icra olunur. Əlavə 4: xəritə.

Maddə 5. Türkiyə hökuməti və Sovet Ermənistanı və Azərbaycanı hökumətləri razılığa gəlirlər ki, Naxçıvan vilayəti bu müqavilənin 3-cü əlavəsində müəyyən edilən sərhədlərində Azərbaycanın himayəsi altında muxtar ərazi yaradır.

Maddə 6. Türkiyə Batumi şəhəri və limanı bu müqavilənin 4-cü maddəsində göstərilən sərhədlərdən şimalda yerləşən və Batum dairəsinin bir hissəsini təşkil edən ərazilər üzərindəki suverenliyini bu şərtlə Gürcüstana güzəştə getməyə

razılıq verir ki, 1) bu maddədə göstərilən yerlərin əhalisi hər icmaya onun mədəni və dini hüquqlarını təmin edən inzibati baxımdan geniş yerli muxtariyyətdən faydalanacaq və əhaliyə göstərilən yerlərdə onun istəyinə uyğun torpaq qanununu müəyyənləşdirmək imkanı veriləcək.; 2) Türkiyəyə Batum limanı vasitəsi göndərilən və ya Türkiyənin göndərdiyi bütün mallara rüsumsuz, hər hansı bir ləngitmə və hər hansı gömrük yığımlı qoyulmadan sərbəst tranzit, Türkiyəyə Batum limanından buna görə ondan xüsusi rüsumlar tutulmadan istifadə hüququ veriləcək. Bu maddənin həyata keçirilməsi üçün bu müqavilə imzalandıqdan dərhal sonra razılığa gələn tərəflərin nümayəndələrindən ibarət komissiya yaradılacaq.

Maddə 7. Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikası hökuməti və Türkiyə Millət Məclisinin hökuməti buna dair qarışıq komissiyanın müəyyənləşdirəcəyi gömrük, polis və sanitariya qaydalarına əməl etmək şərti ilə sərhəd zonası sakinlərinin sərhədi keçmələrini asanlaşdırmağa razılaşırlar.

Maddə 8. Gürcüstan Sosialist Sovet Respublikası və Türkiyə Böyük Millət Məclisi hökuməti hər iki tərəfin sərhəd yerlərinin sakinləri üçün sərhədin o biri tərəfində yerləşən yaylaq və qışlaq otlaqlardan istifadə etmələri üçün zərurəti nəzərə alaraq, bu sakinlərə onların sürüləri ilə birlikdə sərhədi keçmək və ənənəvi otlaqlardan istifadə etmək hüququ barədə razılığa gəlirlər. Gömrük qaydaları, eləcə də sərhədin keçilməsi üçün polis sanitariya və digər tədbirlər qarışıq komissiya tərəfindən müəyyənləşdiriləcək.

Maddə 9. Boğazların açılması və bütün xalqların ticarət münasibətləri üçün onlardan sərbəst keçidin təmin edilməsindən ötrü Türkiyə və Gürcüstan Qara dənizin və boğazların beynəlxalq statusunun qəti olaraq müəyyənləşdirilməsini sahil ölkələrinin nümayəndələrindən ibarət xüsusi konfransa bu şərtlə verməyə razılaşırlar ki, onun çıxardığı qərarlar Türkiyənin tam suverenliyinə xələl gətirməyəcək.

Maddə 10. Razılığы gələn tərəflər öz ərazilərində digər ölkənin hökuməti roluna iddia edən təşkilatların və qrupların yaradılmasına və ya yerləşdirilməsinə, eləcə də digər dövlətlə mübarizə məqsədi olan qrupların yerləşməsinə yol verməmək barədə razılığa gəlirlər. Müəyyən edilmiş sayılır ki, bu müqavilədə xatırlanan Türkiyə ərazisi dedikdə, Türkiyə Böyük Millət Məclisi hökumətinin bilavasitə hərbi və mülki idarəsi altında olan ərazilər nəzərdə tutulur.

Maddə 11. Hər iki razılığa gələn tərəfin digər tərəfin ərazisində olan vətəndaşlarına Milli müdafiə üzrə mükəlləfiyyətlər istisna olunmaqla, onların olduğu ölkənin qanunlarından irəli gələn bütün hüquqlar və vəzifələr şamil olunacaq, onlar bundan azad ediləcəklər. Hər iki tərəfin ailə hüququna, hər iki tərəfin vətəndaşlarının miras hüququna və iş qabiliyyətinə dair məsələlər də bu müqavilənin qərarlarından istisna təşkil edirlər. Onlar xüsusi sazişlə həll ediləcəklər.

Maddə 12. Hər iki razılığa gələn tərəf digər tərəfin ərazisində olan, razılığa gələn tərəflərin hər birinin vətəndaşlarına ən əlverişli şərait prinsipini tətbiq etməyə razıdırlar. Bu maddə sovet respublikalarının öz ərazilərində müttəfiq sovet respublikalarının vətəndaşlarına verilən hüquqlara, eyni dərəcədə Türkiyənin ona müttəfiq olan müsəlman ölkələrinin vətəndaşlarına verdiyi hüquqlara tətbiq olunmur.

Maddə 13. 1918-ci ilə qədər Rusiyanın bir hissəsinin təşkil etmiş və indi Türkiyənin suverenliyi altında olduğu tanınan ərazilərin hər hansı sakini əgər arzu edərsə, sərbəst şəkildə Türkiyəni tərk etmək, özü ilə əşyalarını, öz əmlakını və ya onun dəyərini götürmək hüququna malikdir. Eyni şəkildə üzərindəki suverenliyin Türkiyə tərəfindən Gürcüstana güzəşt edilmiş ərazilərin bütün sakinləri əgər arzu edərlərsə, Gürcüstan vətəndaşlığından çıxmaq, Gürcüstan ərazisini sərbəst şəkildə tərk etmək və özü ilə öz əşyalarını və əmlakını və ya onların dəyərini götürmək hüququna malikdir. Yuxarıda göstərilən maddədə

xatırlanan sakinlər, xatırlanan əraziləri tərk etmək arzularını bildirdikdən sonrakı bir ay müddətində hərbi mükəlləfiyyətdən möhlət hüququndan faydalanacaqlar.

Maddə 14. Razılığa gələn tərəflər bu müqavilənin imzalandığı gündən sonrakı 6 ay ərzində 1918-1920-ci illər müharibələrinin qaçqınlarına dair xüsusi saziş bağlamağı öhdələrinə götürürlər.

Maddə 15. Razılığa gələn hər bir tərəf bu müqavilə imzalandıqdan dərhal sonra Qafqaz cəbhəsində hərbi hərəkətlərdən irəli gələn cinayətlərə və əməllərə görə digər tərəfin vətəndaşlarına tam amnistiya elan etməyi öhdəsinə götürür.

Maddə 16. Razılığa gələn tərəflər bu müqavilə imzalandıqdan sonrakı iki ay ərzində razılığa gələn tərəflərdən birinin ərazisində olan köhnə hərbi əsirləri və mülki əsirləri qaytarmağa razıdırlar.

Maddə 17. Öz ölkələri arasındakı münasibətlərin fasiləsizliyini təmin etmək məqsədi ilə razılığa gələn tərəflər müştərək razılaşma yolu ilə dəmiryol, teleqraf və s. rabitə vasitələrinin saxlanması və mümkün sürətlə inkişafı, eyni dərəcədə hər iki ölkə arasında insanların və malların hər hansı ləngidilmə olmadan sərbəst yerdəyişməsinə təmin etmək məqsədilə bütün zəruri tədbirləri görməyi öhdələrinə götürürlər. Lakin etiraf edilir ki, həm səyahət edənlərin, həm də malların yerdəyişməsinə, girişinə və çıxışına münasibətdə hər ölkədə buna dair müəyyən edilmiş qaydalar tam tətbiq ediləcəkdir.

Maddə 18. Razılığa gələn tərəflər arasında dostluq münasibətlərini möhkəmləndirmək üçün ticarət münasibətləri qurmaq, bütün iqtisadi, maliyyə və digər məsələləri tənzimləmək məqsədi ilə bu müqavilə imzalandıqdan dərhal sonra Tiflisdə maraqlı tərəflərin təmsilçilərindən ibarət komissiya yaradılacaq.

Maddə 19. Razılığa gələn tərəflər bu müqavilə imzalandıqdan sonrakı 3 ay ərzində Konsul Konvensiyasını başa çatdırmağı öhdələrinə götürürlər.

Maddə 20. Türkiyə, Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstan hökumətləri arasında bağlanmış bu müqavilə radifikasiya edilməlidir. Radifikasiyalarla mübadilə ən qısa müddətdə Erivanda olacaq. Bu müqavilə radifikasiya olunduğu andan qüvvəyə minir. 6,14,15, 16, 18 və 19-cu maddələr istisnadır, onlar müqavilə imzalandıqdan dərhal sonra qüvvəyə minirlər. Bu göstərilənləri təsdiq etmək üçün yuxarıda adları çəkilən müvəkillər bu müqaviləni imzaladılar və ona öz möhrlərini vurdular. Qarsda 13 oktyabr 1921-ci ildə (1337) beş nüsxədən ibarət tərtib edilmişdir. (M.Y.) imza. Askanaz Mraviyan, (M.Y.) imza Behbud Şahtaxtinski, (M.Y.) Muxtar bəy, (M.Y.) imza Şalva Eliava, (M.Y.) imza Məmduh Şövkət bəy. (M.Y.) imza Aleksandr Svanidze (M.Y.) imza Qanetski. Əlavə1. Türkiyənin şimal-şərq sərhədi aşağıdakı şəkildə müəyyənləşdirilir: (rus baş qərargahının 1/210000-düymdə 5 verst miqyasında xəritəsinə əsasən) - Qara dənizdə Sarp kəndi-Qara Şalvar dağı(5014)-çayın suayırıcı ilə V.Maradidi kəndindən şimalda «uçuq kilsə» istiqaməti ilə V.Maradidi kəndindən şimalda Çoroxu kəsir və sonra Sabur kəndinin şimalından keçir-Xedis Mta dağı (7052)-Kva-Kibe dağı-Kavtereti kəndi-Medzibna dağının ayırıcı xətti-Qerat Kesun dağı (6468)-Korda dağının (7910) ayırıcı xəttindən keçir-Şavset sıra dağlarının qərb hissəsinə keçmiş Artvin dairəsinin inzibati sərhədinə çıxır-Şavşet dağlarının ayırıcı xəttindən keçərək Sarı çay (Kar-İssal) (8478) dağına çıxır-Kviral aşırımını-oradan Kankı dağda keçmiş Ərdahan dairəsinin əvvəlki inzibati sərhədinə çıxır-oradan şimala yönələrək Til (Qrmali) dağınadək çatır-Ərdahan dairəsinin həmin sərhədi ilə irəliləyərək Badela kəndinin şimal-şərqinə, Posxov çayına çıxır və həmin çayla cənuba Çançaq kəndindəki dağa qədər gedir-orada bu çayı geridə qoyur-gədəklə xətti ilə irəliləyərək Ayrılan Baş dağına (8512) qalxır-Kəllə təpə (8463), Karman təpə (9709) dağlarından keçir-Kasris Seri dağına (9681) çatır-buradan Karzamet çayı ilə Kür çayınadək gedir-oradan Kür çayının

talveqi ilə Kartanakev kəndinin şərqindəki məntəqəyə çıxır-orada Qaraoğlu dağının (7.259) gədiyindən keçməklə Kür çayından aralanır-oradan Xazapın gölünü iki yerə bölərək 7582 yüksəkliyinə, oradan göydağa (9152) çıxır-Üçtəpələr (9783), burada Gürcüstanla sərhəd bitir və Ermənistanla sərhəd başlanır: Taya-qala (9616)-9065 zirvəsi, burada sərhəd Ərdəhan dairəsinin keçmiş sərhədini tərk edir və Böyük Ağbaba dağından (9973 və ya 9963) -8828 və ya 8827-7002 –buradan düz xətlə 7.518 zirvəsinə İbiş kəninin şərqindən, sonra Qızıldaş dağından (7.439 və ya 7.490), Yeni Qızıldaş kəndindən keçir-oradan Noviy Qızıldaş kəndinin axan çayla onun Qaraməmməddən şimal-qərbdə yerləşən döngəsinədək çayayırıcı ilə gedir-oradan Delaver, B.Kmlı və Tikinis kəndlərindən şərqdə yerləşən Camüşçü çayına axır-Vartanlı və Vaş Şuragel kəndlərindən keçir-adı çəkilən çayla gedərək Kələl və ya Qalalidan şimala Arpa çayına çıxır-orada həmişə Arpa çayının talveqi ilə gedərək Araxa çıxır və Arazın talveqi ilə gedərək Urmiya kəndinə çıxır, burada Ermənistanla sərhəd bitir və Azərbaycanla sərhəd başlanır-Arazın talveqi ilə Aşağı Qarasunun ona töküldüyü yerədək gedir və burada Azərbaycanla sərhəd qurtarır. N.B.Aydındır ki, sərhəd göstərilən yüksəkliklərin ayırıcından keçir. (M.Y.) imza Vəli bəy. (M.Y.) imza Behbud Şahtaxtinski. (M.Y.) imza Aleksandr Svanidze. (M.Y.) imza Qanetski. Əlavə 2. Sərhəd xəttinin Əlavə -1-də göstərildiyi kimi Arpa-çay və Araz çaylarının talveqindən keçdiyini diqqətə aldıqda, Türkiyə Böyük Millət Məclisi Hökuməti yalnız Arpaçay rayonunda blokhaus xəttini onun indiki cizgisində Aleksandropol–Yerevan dəmiryolundan 8 verst məsafəyə geri çəkməyi və Araz rayonunda göstərilən dəmiryol xəttindən 4 verst geriye çəkməyi öhdəsinə götürür. Yuxarıda göstərilən rayonları məhdudlaşdıran xətlər Arpaçay zonası üçün aşağıda A və B bəndlərində 1, Araz zonası üçün 2 bəndində göstərilir. 1. Arpaçay zonası A) Vartanlıdan cənub-şərqə–Uzun Kilisadan şərqə, Bozyar dağından (5.096)

keçməklə-Karmir- ankdan şərqdə 5082-5047, Yçtəpə (6478 və ya 5578)-Arazoğlunun şərqİ-Aninin şərqİ-Yeniköydən qərbdə Arpaçaya çatır. B) Qızılquladan şərqdə 41/2 verstdən – Bocalıdan şərqdə 2 verstdə - sonra Diqorçay – bu çay boyunca Düzkeçid kəndinə qədər irəliləyir və düz xətlə Qarabağ xarabalıqlarından şimala irəliləyir və Arpaçaya çıxır. II. Araz zonası Xaraba Alican və Süleyman Dizə kəndi arasında düz xətt. Bir tərəfdən Aleksandropol-Yerevan dəmiryol xətti ilə və digər tərəfdən yuxarıda adı çəkilən dəmiryol xəttindən səkkiz və dörd verst məsafədə yerləşən xətlərlə məhdudlaşan zonada Türkiyə Böyük Millət Məclisi Hökuməti hər hansı fortifikasiya istehkamları qurmayacağını öhdəsinə götürür. (bu məsafə xətti göstərilən zonadan kənarda yerləşir) və onlarda nizami qoşunlar saxlamayacaq, lakin o göstərilən zonalarda asayişin, təhlükəsizliyin təmin olunması üçün və inzibati ehtiyaclar üçün qoşun saxlamaq hüququnu saxlayır. (M.Y.) imza Askanaz Mravyan (M.Y.) imza Kazım Qarabəkir. (M.Y.) imza Roqos Makinzyan (M.Y.) imza Vəli bəy (M.Y.) imza Behbud Şahxtinski. (M.Y.) imza Muxtar bəy (M.Y.) imza Şalva Eliava (M.Y.) imza Məmduh Şövkət bəy (M.Y.) imza Aleksandr Svanidze (M.Y.) imza Qanetski. Əlavə 3. Naxçıvanın ərazisi Urmiya kəndi-oradan düz xətlə Arazdəyən stansiyasına (onu Ermənistan Sosialist Sovet Respublikasına saxlamaqla) – sonra düz xətlə 3142 qərbində Daşburun dağına - Daşburun dağının şərq ayırıcı xətti (4108) -Cəhənnəm dərəsi çayından «bulaq» yazısının cənubu – Bağırmaq dağının gədik xətti ilə (6607 və ya 6587) və orada əvvəlki İrəvan dairəsinin və Şərur Dərələyəz qəzasının inzibati sərhədi ilə gedir-6629 yüksəkliyi – Kəmərlü dağı (6839 və ya 6930) –oradan 3080 yüksəkliyi-Sayat dağı (7868-qurdqulaq kəndi Qamesur dağı (8160)-8022 yüksəkliyi-Kükü dağı (10282) və əvvəlki Naxçıvan dairəsinin inzibati sərhədinin şərqindən keçir. (M.Y.) **imza Askanaz Mravyan. (M.Y.) imza Kazım Qarabəkir. (M.Y.) imza Roqos Makinzyan. (M.Y.) imza Vəli bəy. (M.Y.) imza Behbud**

Şahxtinski, (M.Y.) imza Muxtar bəy. (M.Y.) imza Şalva Eliava. (M.Y.) imza Məmduh Şövkət bəy. (M.Y.) imza Aleksandr Svanidze, (M.Y.) imza Qanetski. Müqavilə Ümumtifaq MİK tərəfindən 16 mart 1922-ci ildə ratifikasiya olunmuşdur.

ƏMƏLİ YAZILAR

Azərbaycan dilinin ictimai vəzifəsinin, işlənmə və ehtiva dairəsinin daha da genişləndiyi bir vaxtda işgüzar sənədlərin tərtibi və tətbiqi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Məlumdur ki, nitqimizin məzmunundan asılı olaraq fikrimizi müxtəlif variantlarda ifadə edirik. Buna baxmayaraq, bütün nitq növləri üçün Azərbaycan dili qrammatikasının qayda və qanunları eyni dərəcədə məcburi sayılır. Həyatımızın praktik tələbləri ilə bağlı əməli nitqimizin günün tələbləri səviyyəsində qurulması ümdə məsələlərdən biridir.

Bildiyimiz kimi, əməli nitqin tarixi qədim, üslubu isə özünəməxsusluğu ilə seçilir. Əsas Şah İsmayıl Xətai tərəfindən qoyulan türkdilli yazışmalar ayrı-ayrı mirzələr (katiblər) tərəfindən tərtib olunmuş. Vaxtilə şəhadətnamə, etimadnamə, etibarnamə, dəvətnamə, bəratilqövl (protokol), qəbz, təliqə və s. bu kimi əməli yazıların xüsusi yazılış formaları olmuşdur. Həmin əməli kağız növlərinə bu günün tələbi ilə yanaşdıqda, bir sıra uyğunsuzluqlara və bəzən də bu gün üçün yararlı olmayan cəhətlərə rast gəlirik. Buna nəzərən bütün dövrlərdə əməli kağız nümunələri ziyalılarımızın diqqət mərkəzində olmuş, vaxtaşırı təkmilləşmə işləri aparmışlar. Belə ziyalılarımızdan biri də XIX əsrin I yarısında Şuşada məktəb açmış Mirzə Sadiq Fani olmuşdur. Onun tərtib etdiyi əməli kağız nümunələri dövrü üçün mühüm və faydalı hadisədir. Mirzə Sadiq Faninin tərtibatında-«Böyükdən kiçiyə türki-məktub», «Kiçikdən böyüyə türki-məktub», «Atadan oğluna türki-məktub», «Ticarət kağızı»nın müxtəlif növləri, «Gözdənlilik kağızı», «Təbriki dustanə», «Başsağlığı»,

«Zamınnamə», «Bəraətnamə», oğuldan anaya, kiçik qardaşdan böyük qardaşa, böyük qardaşdan kiçik qardaşa, qardaşoğlundan əmiyə, əmidən qardaşoğluya, bibidən qardaşoğluya, ərindən övrətə, ağadan nökrə və s. kimi yazışma və məktub nümunələri böyük maraq doğurur. Burada, şeirlə yazılmış məktub nümunələrinə də rast gəlmək olar. Ümumiyyətlə, məktub nümunələri adı altında müxtəlif arxivlərdə müəllifləri məlum olmayan xeyli sayda vəsait toplanmışdır. Maraqlıdır ki, oğul atasına məktub yazarkən belə başlamalı idi: -«Səadətli, səməhətli, mürüvvətli, hikmətli, səbəbi-vücudum, bəsis-həyatım, şən-şövkətim ata!...» Yaxud biri sevgilisinə məktub yazarkən: «İffətli, ismətli, həqiqətli, məhəbbətli, cəlileyi-müşfiqəm, candan əziz məhbubə xanım!...» və s. kimi ifadələrdən istifadə etməli idi. Belə yazışma nümunələri zaman keçdikcə cilalanmış, bugünkü vəziyyətinə gəlib çıxmışdır. Buna baxmayaraq, bu günün özündə də kargüzarlıq sənədlərinin müxtəlif şəkildə yazılış formalarına rast gəlmək olur. Bu problemin hələ də aradan qaldırılmadığını müşahidə edərək, bu boşluğu doldurmaq üçün bir sıra işgüzar sənəd nümunələrinin yeni və təkmilləşmiş nəşrini çapa hazırlamağa çalışmışıq. Bu, yazılı nitqimizin vahid, lakonik tərzdə inkişafına kömək edən, ilk baxışda sadə, asan görünən, lakin çox vacib və lazımlı yazılardır. Bu yazıların universitetimizin müəyyən strukturları ilə bağlı olması kollektivimiz üçün onun əhəmiyyətini daha da artırır.

**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik A.M. Məhərrəmov
«Azərbaycan dilçiliyi » kafedrasının
baş müəllimi Həbib Əlizadədən**

Ə R İ Z Ə

2006/2007-ci tədris ilinin dincəliş müddətinin on gününü Universitetimizin təmir-tikinti işlərinə sərf etmişəm. Normalaşdırılmış iş rejimi ilə işlədiyim günlərin hesabını tələbələrin qış tətili zamanı həmin müddətdə əvəzçilik haqqının verilməsini xahiş edirəm.

H. Əlizadə

21.10.2007

**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik A.M. Məhərrəmov
Bakı şəhəri, Mehmandarov küçəsi
6, mənzil 39-da yaşayan
Fərid Ziyafət oğlu İbrahimi**

Ə R İ Z Ə

Universitetimizin tədris binasına gecə növbətçisi vəzifəsinə qəbul edilməyim barədə sərəncam verməyinizi xahiş edirəm.

01.09.08

F.Z. İbrahimli

**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik A.M. Məhərrəmova
Bakı şəhəri, M.Musabəyov küçəsi
23, mənzil 96-da yaşayan
Aytəkin Aslan qızı İsgəndərlidən**

Ə R İ Z Ə

Funksiyalar nəzəriyyəsi və funksional analiz kafedrasına 0,5 ştat vahidi müəllim vəzifəsinə qəbul olunmağım barədə sərəncam verməyinizi xahiş edirəm.

01.05.08

A.A. İsgəndərli

**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik A.M. Məhərrəmova
Beynəlxalq hüquq və xarici
dövlətlərin
konstitusiyə hüququ fakültəsinin
III kurs, 916-cı qrup tələbəsi
Nicat Hüseynlidən**

Ə R İ Z Ə

Ailə vəziyyətimin maddi çətinliyini nəzərə alıb, 2006/2007-ci tədris ilinin təhsil haqqını 01.02.2007-il tarixinədək ödəməyimə icazə verməyinizi xahiş edirəm.

05.01.08

N. Hüseynli

**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik A.M. Məhərrəmov
Bakı şəhəri, Ruhulla Axundov
küçəsi,
mənzil 56-nın sakini, «Azərbaycan
Yeniyyətə-gənclər cəmiyyəti»nin
sədri Eldar Vəlioğlundan**

Həmkarlar komitəsi

Ə R İ Z Ə

Son vaxtlar rəhbərlik etdiyiniz Bakı Dövlət Universitetinin elmi-pedaqoji potensialının artması, təlim-tərbiyənin diqqət mərkəzində olması, tədrisin yüksək səviyyədə qurulması, tikinti-abadlıq işləri və s. kimi amillər yeniyyətə-gənclərimizin arasında universitetinizə olan maraq dairəsini genişləndirmiş, onları Sizin tədris ocağınızda təhsil almalarına sövq etmişdir. Bununla bağlı universitetinizdə qısamüddətli hazırlıq kursları təşkil etməyi zəruri sayır, buna rəvac verməyinizi xahiş edirəm.

E.Vəlioğlu

09.09.08

Ç A Ğ I R I Ş

17 mart 2007-ci il tarixində Universitetin həyətində Novruz iməciliyi keçiriləcəkdir. İməcilikdə Heydər Əliyev fondunun Prezidenti Mehriban Əliyevanın şəxsi təşəbbüsü ilə «Hərəyə bir ağac əkək!» devizinə qoşularaq 1200 ağac əkilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Asudə vaxtı olan əməkdaş və tələbələrin iştirakı zəruridir.

Ç A Ğ I R I Ş

18 mart 2007-ci il tarixində saat 12 00-da Novruz bayramı münasibətilə Universitetin həyətində el şənliyi keçiriləcəkdir. Professor-müəllim heyəti və tələbələrin iştirakı arzuolunandır.

*Rektorluq,
Həmkarlar komitəsi*

Ç A Ğ I R I Ş

15 yanvar 2007-ci il tarixdə, saat 10 00-da Universitetin 90 illiyinə həsr olunmuş yubiley tədbiri keçiriləcəkdir. Tədbir Universitetin böyük akt zalında olacaqdır.

*Rektorluq,
Həmkarlar komitəsi*

B İ L D İ R İ Ş

19 mart 2007-ci il tarixdə, saat 14 00-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin üzvləri ilə görüş keçiriləcəkdir. Görüşdə iştirak etmək istəyən tələbələr 18 martadək Tələbə Şurasına müraciət edə bilərlər.

Görüş Universitetin böyük akt zalında keçiriləcəkdir.

*Rektorluq,
Tələbə Şurası*

B İ L D İ R İ Ş

04 fevral 2007-ci il tarixdə saat 13 00-da «Mülki proses, əmək və ekologiya hüququ» kafedrasının iclası olacaqdır.

Gündəlik məsələlər:

1. Tədris ilinin I yarısının yekunları haqqında (kafedra müəllimlərinin hesabatları)
2. Yeni semestrə hazırlıq və qarşıda duran vəzifələr (çıxışçı – kafedra müdiri Mirhüseyn Mirhüseynli)
3. Cari məsələlər.

Kafedra müdiri

B İ L D İ R İ Ş

25 fevral 2007-ci il tarixdə, saat 14 00-da Universitet həmkarlar komitəsinin hesabat - seçki yığıncağı keçiriləcəkdir.

Gündəlik məsələlər:

1. Universitet həmkarlar komitəsinin hesabatı (məruzəçi – komitənin sədri F.Həbibli).
2. Həmkarlar komitəsinin yeni heyətinin seçilməsi.
3. Rayon həmkarlar konfransına nümayəndələrin seçilməsi.
4. Cari məsələlər.

İclas Universitetin kiçik akt zalında keçiriləcəkdir.

Həmkarlar komitəsi

**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik A.M.Məhərrəmov**

**Mühafizə qrupunun rəis müavini
Telman Cəfərlidən**

T Ə Q D İ M A T

Şöbəmizin əməkdaşı Yunus Əzizbəyli nəzərdə tutulmuş iki aylıq sınaq müddətini uğurla keçdiyindən daimi işə qəbul edilməsi barədə sərəncam verməyinizi xahiş edirəm.

T.Cəfərli

30 yanvar, 2008-ci il

**Bakı Dövlət Universitetinin rektoru,
akademik A.M. Məhərrəmov
Ümumi və qeyri-üzvü kimya
kafedrasının müdiri Mehdi Babanlıdan**

T Ə Q D İ M A T

Kafedramızın müəllimi Rəfiqə Hüseynzadənin elmi-pedaqoji və ictimai fəaliyyətini nəzərə alıb şəxsi işinə yazılmaqla təşəkkür etməyinizi (və ya bir aylıq əmməkhaqqı həcmində mükafatlandırılmasını) lütfən xahiş edirəm.

M.Babanlı

27 mart 2008-ci il

**Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya
fakültəsinin dekanı, prof. E.İ.Əzizova**

T Ə Q D İ M A T

Məlumat üçün bildiririk ki, Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin Xüsusi İstedadlar Qrupunun yüksək nəticə göstərən tələbələri aşağıdakılardır:

Ziyəddin Abbas
Sənan Kamandarlı
Nəriman Quluoğlu
Nərmin Hüseynli

Ləman Mirtalıblı
Aygün Baxışlı
Zübeydə Ələsgərzadə
Anar Cəbrayılı

Sənan Kamandarlı təhsilini davam etdirmək üçün Amerikanın «Oksford» universitetindən təklif aldığı üçün elmi görüşlərdə iştirak edə bilməyəcəkdir. Sənan Kamandarlının əvəzinə, Ülvü Abbaszadəni təqdim edirik.

**Xüsusi İstedadlar
qrupunun rəhbəri**

16 aprel 2008-ci il

A R A Y I Ş

Minaxanım Mustafə qızı Qurbanlı həqiqətən Bakı Dövlət Universitetinin texniki işçi (xadimə) vəzifəsində çalışır.

M.M.Qurbanlının aylıq maaşı 80 manatdır.

Arayış Xətai rayon sosial-təminat idarəsinə təqdim etmək üçün verilir.

**Rektor:
A.M.Məhərrəmov**

akad.

Baş mühasib:

D.F.Əhmədli

M.Y.

A R A Y I Ş

Abuzər Allahverdi oğlu Hacılı həqiqətən Bakı Dövlət Universitetinin gecə növbətçisi vəzifəsində çalışır.

Arayış Bakı şəhəri Yasamal rayon 35-saylı mənzil-istismar idarəsinə təqdim etmək üçün verilir.

Kadrlar şöbəsi:

F.B.İsmayılı

M.Y.

A R A Y I Ş

Ağalar Rüstəm oğlu Abbasbəyli həqiqətən Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin IV kurs tələbəsidir.

Arayış Sabunçu rayon hərbi komissarlığına təqdim etmək üçün verilir.

Filologiya fakültəsinin dekanı:

prof. B.N.Rəhimli

M.Y.

**Bakı şəhəri, Nəsimi rayon 1 saylı
Əmanət bankının müdirinə**

A R A Y I Ş

Nüşabə Həbib qızı Abbaszadə həqiqətən Bakı Dövlət Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsinin dekanlığında laborant vəzifəsində çalışır.

N.H.Abbaszadənin maaşı 150 manatdır.

Arayış Abşeron rayon sosial-təminat idarəsinə təqdim etmək üçün verilir.

Rektor:

akad. A.M. Məhərrəmov

Baş mühasib:

M.X.Mahmudlu

M.Y.

A R A Y I Ş

Sənan Fəxrəddin oğlu İsmayılı 2001-ci il sentyabr ayından Xətai rayonundakı 260 saylı məktəbdə müəllim işləyir. O, mənzil növbəsində dayanmışdır.

Arayış Xətai rayon İcra Hakimiyyətinə təqdim etmək üçün verilir.

Məktəbin direktoru:

A.Vəzirli

M.Y.

Əlavə 2.3

Həbibli Reyhan Yusif qızına Azərbaycan dilçiliyi kafedrası üzrə dosent elmi adının verilməsi haqqında

A R A Y I Ş

İş №1

R.Y.Həbibli Bakı Dövlət Universiteti Filologiya fakültəsinin Elmi Şurası tərəfindən müəyyən olunmuş qaydada müsabiqə yolu ilə 24.02.2006-cı ildə seçilmiş və BDU-nun 1/95 sayılı əmri ilə 25.03.2006-cı il tarixdən dosent əvəzi vəzifəsinə müəyyən edilmişdir. 28 fevral 2007-ci ildə dosent elmi adı verilmək üçün təqdim edilərkən Elmi Şuranın 73 nəfər üzvündən 68 nəfər iştirak etmişdir və lehinə 68 nəfər səs vermişdir. Əleyhinə və bitərəf yoxdur, etibarsız bülleten yoxdur (hesablayıcı komissiyanın 28.02.2007-ci il tarixli 3 saylı protokolu).

Həbibli Reyhan Yusif qızı 1973-cü ildə anadan olmuşdur, azərbaycanlıdır, 1998-ci ildən elmlər namizədidir. O, namizədlik dissertasiyasını Bakı Dövlət Universitetində müdafiə etmişdir.

Elmi-pedaqoji iş stajı 8 ildir.

1 monoqrafiya, 1 dərslik, 2 metodik vəsait, 2 proqram, 43 elmi məqalə və tezis müəllifidir. Onlardan aşağıdakılar müdafiədən sonra nəşr olunmuşdur:

R.Y.Həbibli işlədiyi müddətdə həm pedaqoji, həm də elmi fəaliyyətində özünü yüksək ixtisaslı mütəxəssis kimi göstərmişdir. O, daim öz üzərində işləyir, professor-müəllim heyəti arasında böyük hörmət və nüfuza malikdir.

R.Y.Həbibli kafedranın və fakültənin elmi-ictimai işlərində yaxından iştirak edir. Magistrlik dissertasiyalarının müdafiəsi üzrə İxtisaslaşdırılmış Müdafiə Şurasının (dilçilik ixtisasları) elmi katibidir. Onun elmi məqalələri müxtəlif jurnallarda dərc olunmuşdur. «Qızıl qələm» fəxri media mükafatı

laureatıdır.

R.Y.Həbibli Azərbaycan dilçiliyi kafedrasında bakalavr buraxılış işlərinə rəhbərlik edir. O, BDU-nun Filologiya fakültəsinin bakalavr pilləsində «Müasir Azərbaycan dili (Fonetika)», «Müasir Azərbaycan dili (Leksika)», magistr pilləsində isə «Azərbaycan onomastikası», habelə xarici tələbələrə «Azərbaycan dili» fənlərini yüksək səviyyədə tədris edir.

Yuxarıda göstərilənlərə əsaslanaraq Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Şurası filologiya elmləri namizədi Həbibli Reyhan Yusif qızını dosent elmi adına təqdim edir.

**Şuranın sədri: akademik
A.M.Məhərrəmov**

Şuranın elmi katibi: prof.T.M.İlyash

AVTOBİOQRAFIYA

Mən, Aydın Hüseyn oğlu Həsənlı 1940-cı il mart ayının 4-də Qərbi Azərbaycanın Şamaxı rayonunun Mahmudlu kəndində qulluqçu ailəsində anadan olmuşam. 1947-ci ildə orta təhsilimi Mahmudlu kənd orta məktəbində almışam. 1957-1962-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetinin (keçmiş ADU) hüquqşünaslıq fakültəsində oxumuşam. 1963-cü ildə ali məktəbi bitirib Altay vilayətində əmək fəaliyyətinə başlamışam. 5 il orada işlədikdən sonra vətənə qayıtmışam. Hazırda 1 saylı hüquq məsləhətxanasında vəkil işləyirəm.

Atam – Mahmud Əli oğlu Həsənlı 1920-ci ildə Qərbi Azərbaycanın Şəki şəhərində anadan olmuşdur. Təqaüdcüdür.

Anam – Bıxəxanımlı Kamil qızı Həsənlı 1924-cü ildə Qərbi Azərbaycanın İmişli şəhərində anadan olmuşdur.

Təqaüdçüdür.

Həyat yoldaşım – Şəlalə Şamil qızı Həsənli 1945-ci ildə Qərbi Azərbaycanın Şamaxı rayonunun Mahmudlu kəndində anadan olmuşdur. Evdardır.

Oğlum – Anar Aydın oğlu Həsənli 1965-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 2 saylı hüquq məsləhətxanasında hüquqşünasdır.

Qızım – Kəminə Aydın qızı Həsənli 1970-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Şəhər xəstəxanasının baş həkimidir.

Avtobioqrafiya Azərbaycan Respublikası, Nəsimi rayon hərbi komisarlığına təqdim etmək üçün yazılmışdır.

A.Həsənli

6 fevral 2008-ci il

AVTOBİOQRAFIYA

Mən, Həbib Fərhad oğlu Abbaszadə, 1960-cı ilin avqust ayının 15-də Bakı şəhərinin Xırdalan qəsəbəsində qulluqçu ailəsində anadan olmuşam. Orta təhsilimi həmin qəsəbədəki məktəbdə almışam. 1978-1983-cü illərdə S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində oxumuşam. Hazırda Xırdalan qəsəbə 1 saylı orta məktəbdə dil və ədəbiyyat müəllimi vəzifəsində işləyirəm. YAP-ın (Yeni Azərbaycan Partiyası) üzvüyəm.

Atam, Fərhad Həbib oğlu Abbaszadə 1934-cü ildə Bakı şəhərinin Xırdalan qəsəbəsində anadan olmuşdur. Təqaüdçüdür.

Anam, Rəfiqə Nağı qızı Ağabəyli 1941-ci ildə Bakı şəhərinin Xırdalan qəsəbəsində anadan olmuşdur. Müəllimədir.

Bacım, Zərxanım Həbib qızı Abbaszadə 1963-cü ildə Bakı şəhərinin Xırdalan qəsəbəsində anadan olmuşdur. Mədəni-maarif texnikumunda mühasibdir.

Qardaşım, Xoşbəxt Həbib oğlu Abbaszadə 1969-cu ildə

Bakı şəhərinin Xırdalan qəsəbəsində anadan olmuşdur. Sürücüdür.

**11 may 2007-ci il H.F.Abbaszadə
AVTOBİOQRAFIYA**

Mən, Xatirə Nəriman qızı Ələkbərli, 1959-cu ildə Bakı şəhərində doğulmuşam. 1976-cı ildən 32 saylı orta məktəbi bitirmişəm. Məktəbi bitirdikdən sonra iki il 1 saylı xəstəxanada tibb qeydiyyatçısı işləmişəm. 1978-ci ildə N.Nərimanov adına Azərbaycan Tibb Universitetinin müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olmuş, 1984-cü ildə həmin universiteti bitirmişəm.

Universiteti bitirdikdən və internaturanı keçdikdən sonra 1990-cı ilədək Bakı şəhər 5 saylı xəstəxanada tibbi sanitariya şöbəsində pediatr həkim vəzifəsində işləmişəm.

Atam, Nəriman Fərhad oğlu Ələkbərli, 1928-ci ildə doğulmuşdur. «Xəzərdənizneft» birliyində neftçi-mühəndisdir.

Anam, Sevda Qurban qızı Ələkbərli, 1930-cu ildə doğulmuşdur. 1 saylı məktəbdə müəllimədir.

Qardaşım, Məhəmməd Nəriman oğlu Ələkbərli, 1955-ci ildə doğulmuşdur, evlidir, üç övladı var.

Həyat yoldaşım, Mirtalib Mirtalibli 1959-cu ildə doğulmuşdur. Müəllimdir.

Qızım, Aysel Mirtalibli, 1991-ci ildə doğulmuşdur, məktəblidir.

X.Ələkbərli

14 may, 2008-ci il

AVTOBİOQRAFIYA

Mən Əliyeva Sara İsmayıl qızı 27 iyun 1981-ci ildə Qubadlı rayonunda anadan olmuşam. 1987-ci ildə birinci sinifə daxil olmuşam. 1998-ci ildə orta məktəbi bitirmişəm. 1999-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin Biologiya fakültəsinə daxil olmuşam. 2003-cü ildə bakalavr pilləsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişəm. 2003-2006 -cı illərdə həmin fakültənin «Ekologiya» ixtisası üzrə magistr təhsilini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişəm.

Atam, Əliyev İsmayıl Veys oğlu 1937-ci ildə anadan olub. Sumqayıt şəhəri 3 №-li poliklinikada həkim işləyir.

Anam, Ağayeva Məhbubə Əhməd qızı 1949-cu ildə anadan olub. Evdar qadıdır.

Bacım, Əliyeva Pərvanə İsmayıl qızı 1969-cu ildə anadan olub. Ailəlidir. Şamama Ələsgərova adına 5 №-li doğum evində həkim işləyir.

Bacım, Əliyeva Vəfa İsmayıl qızı 1971-ci ildə anadan olub. Ailəlidir. İki övladı var. Evdar qadıdır.

Bacım, Əliyeva Nəhayət 1976-cı ildə anadan olub. Ailəlidir. Bir övladı var. Evdar qadıdır.

XASİYYƏTNAMƏ

Verilir Bakı Dövlət Universitetinin
Azərbaycan dilinin tətbiqi məsələləri
ETL-in aparıcı elmi işçisi, f. e.n.,
1964-cü il təvəllüdü, azərbaycanlı,
Hacıyeva İlhamə Həbib qızına

İ.H.Hacıyeva 1987-1993-cü illərdə BDU-nun Filologiya fakültəsində təhsil almış, 1993-cü ildən Universitetin Azərbaycan dilinin tətbiqi məsələləri ETL-də kiçik elmi işçi, böyük elmi işçi, aparıcı elmi işçi vəzifələrində işləmişdir. Hazırda Azərbaycan dilinin tətbiqi məsələləri ETL-in aparıcı elmi işçisidir. 1998-ci ildə BDU-da «Azərbaycan dilinin ictimai-siyasi terminologiyası» mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək 10.02.02-Azərbaycan dili ixtisası üzrə filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır.

İ.H.Hacıyeva 1996-2006-cı illərdə Azərbaycanda dil quruculuğu ilə bağlı araşdırmalar aparmış və bu mövzuda mövzusunda doktorluq dissertasiyası üzərində işi başa çatdıraraq müzakirəyə təqdim etmişdir. O, 40 elmi və metodiki əsərin müəllifidir. Bunlardan 22-si (o cümlədən 4 monoqrafiya) Azərbaycanda dil quruculuğu məsələlərinə həsr olunmuşdur.

İ.H.Hacıyeva işlədiyi müddətdə həm elmi, həm də pedaqoji fəaliyyətində özünü yüksək ixtisaslı və bacarıqlı bir mütəxəssis kimi göstərmişdir. Kafedra və fakültənin elmi-ictimai işlərində yaxından iştirak edir. 1999-2003-cü illər Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin elmi seminar katibi olmuşdur. Saat hesabı bakalavr və magistr pillələrində apardığı mühazirə və seminar məşğələləri yüksək səviyyəsinə görə Universitet tələbələri və professor-müəllim heyəti arasında böyük hörmət qazanmışdır.

Xasiyyətnamə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasına təqdim etmək üçün verilir.

**BDU-nun
REKTORU:**

akademik A.M.MƏHƏRRƏMOV

XASIYYƏTNAMƏ

Verilir, Bakı Dövlət Universitetinin
Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının
dosent əvəzi, f. e.n., 1973-cü ildə
anadan olmuş, subay, azərbaycanlı
Həbibli Reyhan Yusif qızına

Həbibli Reyhan Yusif qızı 1995-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsini bitirmiş və əyani aspiranturaya qəbul olunmuşdur. 1999-cu ildən BDU-da müəllim vəzifəsində (0,5 ştat) çalışır. 2006-cı ildən isə Azərbaycan dilçiliyi kafedrasında dosent əvəzi işləyir.

R.Y.Həbibli «Onomastik lüğətlərin elmi-nəzəri əsasları və tərtibi prinsipləri (Azərbaycan onomastikası materialları əsasında)» mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş və filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. Hazırda «Azərbaycan tətbiqi onomastikası» mövzusunda doktorluq dissertasiyası üzərində işləyir. O, 49 elmi və tədris-metodiki işin (onlardan 33-ü müdafiədən sonra çap olunmuşdur), o cümlədən 31,2 ç.v. həcmində 1 dərslinin, 9 ç.v. həcmində 1 monoqrafiyanın, 4,5 və 1,6 ç.v. həcmində 2 metodik vəsaitin və 2 dərslərinin müəllifidir. R.Y.Həbibli təhsilin bakalavr pilləsində buraxılış işlərinə rəhbərlik edir, «Müasir Azərbaycan dili (Leksika)» fənnindən mühazirələr oxuyur. O, öz üzərində daim çalışan, hər bir işə məsuliyyətlə yanaşan yüksək ixtisaslı, bacarıqlı müəllimdir. Elmi konfranslarda da məruzələrlə çıxış etmişdir. Elmi yaradıcılığında uğurlara görə «Qızıl qələm» media mükafatına layiq görülmüşdür.

Fakültənin ictimai həyatında yaxından iştirak edən Həbibli Reyhan Yusif qızı professor-müəllim heyətinin və tələbələrin hörmətini qazanmışdır.

Xasiyyətnamə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında AAK-a təqdim edilmək üçün verilir.

BDU-nun

REKTORU:

akademik A.M.MƏHƏRRƏMOV

XASIYYƏTNAMƏ

Əli Vəli oğlu Əlizadə 1990-1993-cü illərdə Universitetin əyani aspirantı olmuşdur. 1993-cü ildə Universitetin «Fizika» kafedrasında müəllim vəzifəsində çalışır. 1994-cü ildə «Cisimlərin sərbəst düşməsi» mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir. 1997-ci ildə müsabiqə yolu ilə baş müəllim vəzifəsinə keçirilmişdir.

Ə.Əlizadə mühazirələrini yüksək metodiki və elmi səviyyədə aparır. Elmi-tədqiqat plan işlərini həmişə vaxtında və keyfiyyətlə yerinə yetirmişdir. O, fizikanın aktual problemləri ilə bağlı vaxtaşırı Respublika və Müstəqil Dövlətlər Birliyi məkanında məruzələrlə çıxış edir, mətbuat səhifələrində maraqlı məqalələr çap etdirir. Ə.Əlizadə Universitetin ictimai işlərində də fəal iştirak edir. Qısa müddət ərzində tələbə və müəllim kollektivinin rəğbətini qazanan Ə.Əlizadə Universitet Həmkarlar Komitəsinin sədr müavini.

Xasiyyətnamə «Bilik» cəmiyyətinə təqdim etmək üçün verilir.

Universitetin rektoru:

akademik

A.M.Məhərrəmov

Həmkarlar Komitəsinin

sədri:

P.D. Rəcəbli

VƏKALƏTNAMƏ

Biz, Sizin rəhbərlik etdiyiniz «İdman malları» fabrikindən universitetimiz üçün sifariş edilən 2 ədəd voleybol torunu əməkdaşımız Ələddin Arif oğlu Naxçıvanlıya etibar edirik.

Bizim hesabımız 0670002, Bakı şəhəri, 9 sayılı Sabunçu rayon Əmanət bankıdır.

Ə.Naxçıvanlının şəxsiyyətini təsdiq edən vəsiqə II-co № 588092, 46 oktyabr 2006-cı ildə Bakı ş., Sabunçu RİK-in DİŞ-i tərəfindən verilmişdir. Ə.Naxçıvanlının imzasının nümunəsini----- təsdiq edirik.

M.Y.

Rektor:

Baş mühasib:

akad. A.M.Məhərrəmov

C.V.Mahmudlu

ETİBARNAMƏ

Mən - Bakı Dövlət Universiteti «Televiziya və radio jurnalistikası» kafedrasının müəllimi Əmiraslan Vələddin oğlu Xələfli elmi səfərdə olduğum may ayı üçün əmək haqqımı iş yoldaşım Zöhrab Həbil oğlu Cavadlıya etibar edirəm.

Ə.Xələfli

21 aprel, 2008-ci il

AKT

Bakı şəhəri

09 iyul 2007-ci il

Biz aşağıda imza edənlər – Tədris işləri üzrə prorektor prof. V.Ə.Əfəndiyev, Elmi işlər üzrə prorektor prof. İ.Ə.Əliyev, Humanitar məsələlər üzrə prorektor prof. V.R.İbrahimov, İnzibati və təsərrüfat işləri üzrə prorektor N.Ə.Ramazanlı, Xarici tələbələrlə iş üzrə dekan müavini G.H.Rəhimova, rektorun maliyyə və sosial məsələlər üzrə köməkçisi M.Ə.Sultanov, əsas binanın komendantı Ş.Ə.Bəyalıyev bu aktı ona görə tərtib edirik ki, BDU-nun rəhbərliyi tərəfindən aşağıda adları qeyd olunan yubilyarlara 4 ədəd təbriknamə, dostluq hədiyyəsi 15

ədəd, medal 1 ədəd, qovluq 1 ədəd, plajet 1 ədəd, şəkil 1 ədəd hədiyyə olaraq verilmişdir.

1. Müseyib Müseyibov – Təbriknamə 1 ədəd

2. Təbriknamə Çağ öyrətim – 1 ədəd

3. Sədiyar Zeynalov – Təbriknamə 1 ədəd

4. Nadir Süleymanov – 75 ililk yubiley 1 ədəd

5. Dostluq hədiyyəsi - 15 ədəd

6. Akademik Sadovniçiy – fəxri doktor 1 ədəd, qovluq 1 ədəd, plajet 1 ədəd, şəkil 1 ədəd

Odur ki, imza edirik.

Tədris işləri üzrə prorektor

prof. V.Ə.Əfəndiyev _____

Elmi işlər üzrə prorektor

prof. İ.Ə.Əliyev _____

Humanitar məsələlər üzrə prorektor

prof. V.R.İbrahimov _____

İnzibati və təsərrüfat işləri üzrə prorektor

N.Ə.Ramazanlı _____

Xarici tələbələrlə iş üzrə dekan müavini

G.H.Rəhimova _____

Rektorun maliyyə və sosial məsələlər üzrə

köməkçisi M.Ə.Sultanov _____

Əsas binanın komendantı

Ş.Ə.Bəyalıyev _____

AKT

Bakı şəhəri

1 yanvar 2008-ci il

Biz, aşağıda imza edənlər: Bakı Dövdət Universitetinin rektorunun 1 yanvar 2007-ci il tarixli, D-51 sayılı əmrinə əsasən təşkil olunmuş komissiyanın üzvləri: Universitetin mərkəzi mühasibatının nümayəndəsi - Lalə Əli qızı Mənsursoy, 1 saylı yataqxananın komendantı - Əli Vəli oğlu Kərimli, yataqxanada yaşayanlardan - Mirzə Abdul oğlu Bəyzadə, Elman Qəşəm oğlu Qədirli həmin aktı ona görə tərtib etdik ki, 1975-ci ildən istifadə olunan 5 ədəd nərd, (hər birinin dəyəri 100 manat), bir ədəd stol (dəyəri 20 manat) və 4 ədəd stul (hər birinin dəyəri 14 manat) istifadə üçün yaramadığına görə sındırılmış və hesabdən silinmişdir.

**SƏDR:
ÜZVLƏR:**

**I.L.Mənsursoy
Ə.V. Kərimli
M.A.Bəyzadə
E.Q.Qədirli**

**BDU-nun Filologiy fakültəsinin
dekanı, prof. E.İ.Əzizova
Filologiya fakültəsinin III kurs,
655-ci qrup
nümayəndəsi
Tahir Qulu oğlu Quluzadədən**

İZAHAT

Qrup nümayəndəsi seçildiyim vaxtdan 2 il keçir. Bu müddət ərzində münaqişə doğura biləcək heç bir işlə rastlaşmamışam. Qrupumuzun tələbələri tərəfindən kitabxanadan

alınmış dərsliklərin vaxtında qaytarılmasına nəzarət etməyə laqeyd yanaşdığuma görə məzəmmət olunmuşam. Bu laqeydliyin nəticəsində I kurs tələbələri lazım olan ədəbiyyatı vaxtında əldə edə bilməmişlər. Məlum edirəm ki, haqlı iradları nəzərə almaqla tələbələrimizin səyi ilə qısa müddətdə buraxılan nöqsanları aradan qaldıracaq, etimadınızı doğruldacağıq.

**T. T. Quluzadə
19 noyabr 2008-ci il**

QƏBZ

Mən, Bakı Dövlət Universitetinin Fizika fakültəsinin «Optika və molekulyar fizika» kafedrasının I kurs tələbəsi Əli Vəli oğlu Həsənsoy 5-saylı yataqxananın təsərrüfat müdiri T.M.Quluzadədən 1 ədəd stol, 4 ədəd stul, 1 ədəd şkaflığımı görə imza edirəm.

Ə.Həsənlı

19.03.08

QƏBZ

Mən, Bakı Dövlət Universitetinin Şərqsünaslıq fakültəsinin IV kurs tələbəsi Münəvvər Heyrani Gülbən qızı, tələbələrə paylamaq üçün universitetin nəşriyyat şöbəsindən 200(iki yüz) ədəd metodik vəsait aldım.

M.Heyrani

19.03.09

Mən, Bakı Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin 2-ci kurs tələbəsi Şəbnəm İlyasqızı «Elm» nəşriyyatından 100 ədəd döş nişanı və 60 ədəd «Azərbaycan dili» dərsliyini aldığıma görə imza edirəm.

Ş.İlyasqızı

19.05.08

**Bakı Dövlət Universiteti üzrə
1 №-li Ə M R**

Bakı şəhəri

16 aprel 2008-ci il

Gənc alimlərin Respublika elmi-nəzəri konfransında mükafata layiq yerlər tutduqlarına görə universitetin aşağıda göstərilən aspirantlarına təşəkkür elan edilsin.

1. Vüsal Hətəm oğlu Əzimov - Psixologiya kafedrasının aspirantı
2. Aysun Dilqəm qızı Rəcəbli - Müasir ədəbiyyat kafedrasının aspirantı
3. Oqtay Pirverdi oğlu Həsənli - Türkologiya kafedrasının aspirantı

Rektor:

akad. A.M.Məhərrəmov

Töhmət:

**Bakı Dövlət Universiteti üzrə
5 №-li Ə M R**

Bakı şəhəri

16 aprel 2008-ci il

Xarici Dillər Fakültəsinin 667-ci qrup tələbələrinə qrup halında icazəsiz dərstdən getdikləri üçün töhmət elan edilsin.

1.Əmr: Universitetin bütün qruplarında oxunsun.

Əsas: Xarici Dillər fakültəsinin dekanı, prof. A.Abbasovun məlumatı.

Əmr göndərsin: Universitetin bütün fakültə dekanları,

tələbə şöbəsi və gənclər birliyinə.

Rektor:

akad. A.M.Məhərrəmov

«Təsdiq edirəm»

Bakı Dövlət Universitetinin

Elmi işlər üzrə rektoru, professor

İ.Ə.ƏLİYEV-----

----- 2007-ci il

Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin elmi seminarının 20 oktyabr 2007-ci il tarixli iclasının 2 sayı

PROTOKOLU

İştirak edənlər: Fil. elm. dok., prof T.H.Hüseynov, prof. V.Sultanlı, prof Ə.Xəlilov, prof A.Səmədov, f.e.d. M.Cəfərov, f.e.d. A.Məmmədova, dos. T.Hacıyev, dos. E.Talıblı, dos. B.Babayev, dos. A.Abbasov, dos. H.Əsgərov, dos. G.Veliyeva, dos. Y.Məmmədli, dos. M.Abdullayeva, dos. M.Məhəmmədov dos. T.Cəfərli, fe.n. S.Abbasova, b.e.i. Ə.Ağakışiyev

Gündəlik: AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun dissertantı Mehdiyeva Aydan Əli qızının "Müasir Azərbaycan və ərəb dillərində qoşa sözlər" mözusunda məruzəsinin təhlili.

Eşidildi: Sədr məruzə üçün sözü A. Ə.Mehdiyevaya verir.
A.Ə.Mehdiyeva - Azərbaycan dilinin leksik tərkibinin böyük bir hissəsini təşkil edən qoşa sözlər dilimizin ən geniş işlənmə dərəcəsinə malik olub ən müxtəlif semantik-məna çalarlı söz birləşmələri hesab oluna bilər. Azərbaycan ədəbi dili və dialektlərində hədsiz sayda nümunə və variantlara malik olan qoşa söz

birleşmələri həmin dilin daşıyıcısı olan xalqın mədəni inkişafının nə qədər zəngin və rəngarəng olduğunu bir daha əyani şəkildə sübut edir. Çıxış edənlərin nitqi əlavə olunur.

Sədr: prof. T.Hüseynov - Məruzədə mənim diqqətimi çəkən ilk cəhət müəllifin qoşa sözləri kompleks şəkildə ədəbi dil və dialekt nümunələri əsasında tədqiqata cəlb etməsi, Azərbaycan və ərəb dillərində işlənən qoşa söz nümunələrini ətraflı araşdırmasıdır. Amma bu mövzuda iradlara baxmayaraq, məruzə məndə də xoş təəssürat yaratdı və onun müəllifinin bir dilçi kimi yetişdiyini göstərir. Məncə məruzəni yüksək səviyyəli iş kimi qəbul etmək olar.

Qərar: Mehdiyeva Aydan Əli qızının "Müasir Azərbaycan və ərəb dillərində qoşa sözlər" mövzusunda məruzəsi bəyənilsin və müəllifin bu mövzuda yazdığı namizədlik dissertasiyasının müdafiəyə buraxılması məsləhət bilinsin.

S Ə D R : f.e.d., prof. T.H.Hüseynov

K A T İ B : f.e. n., b/müə. M.V.Vəliyeva

Bakı Dövlət Universiteti Filologiya fakültəsi
Elmi Şurasının 28 mart 2008-ci il tarixli iclasının
1 sayılı protokoldan

Ç I X A R I Ş

Dinlənilirdi: «Azərbaycan dilçiliyi» kafedrasının müəllimi Eldar Rəsul oğlu Məsimsoyun bu ilin martında Yaponiyaya elmi səfərə getməsi barədə ərizəsinin mətni.

Qərar: Eldar Rəsul oğlu Məsimsoyun Yaponiyaya elmi səfərə getməsinə icazə verilməsi Universitet rəhbərliyinə tövsiyə olunsun.

Sədr:

Katib:

M.Y.

V.B.Axundzadə

N.A.Aslani

Bakı Dövlət Universitetinin
Rus dili (təbiət fakültələri üzrə)
kafedrasının 19 dekabr 2006-cı il
tarixli iclasının 5 sayılı potokoldan

Ç I X A R I Ş

İştirak edirdi:

Kafedra üzvləri

Gündəlik məsələ:

Elmi adın verilməsi

Eşidildi: Kafedra müdiri prof. M.M.Cəfərov çıxış edərək göstərdi ki, dosent əvəzi T.H.Ağamirovaya 1999-cu ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə edib müdafiədən sonra (11 elmi əsəri) 1 metodik tövsiyə, 7 məqalə, 3 tezis nəşr olunub. Buna əsaslanaraq təklif edirəm ki, dosent əvəzi T.H.Ağamirova dosent diplomunu alması üçün fakültə elmi şurası qarşısında vəsatət qaldırılsın.

Kafedra üzvlərindən dos. F.Hüseynova, dos. C.Rəhimova, dos. R.Səmədov, b/m Ş.Qasımova, b/m G.Qarabağlı, b/m F.Babayeva və başqaları çıxış edərək qalındırılan məsələni dəstəklədilər və T.H.Ağamirovanı dosent adını almasını layiq bildilər.

QƏRAR: F.e.n., dosent əvəzi T.H.Ağamirovanın dosent elmi adı alması üçün sənədlərini AAK-ya göndərilməsi ilə əlaqədar Filologiya fakültəsi Elmi Şurası qarşısında vəsatət qaldırılsın.

Sədr:

Katib:

prof. M.Cəfərov

E. Hüseynova

Bakı Dövlət Universiteti Filologiya fakültəsi
Elmi Şurasının 28 mart 2008-ci il tarixli iclasının
1 sayılı protokolundan

ÇIXARIŞ

- Dinləndi:** Universitet əməkdaşlarının dincəliş müddətində yollayışlar verilməsi barədə komitə sədrinin məlumatı
- Qərar:** 1. Əməkdaşlardan daxil olmuş ərizələrə əsasən professor-müəllim heyətinə 50%, köməkçi-heyət üçün isə 75% güzəştə 15 yollayış ayrılсын (siyahı əlavə olunur).
2. Ailə vəziyyəti ağır olan iki çoxuşaqlı ailəyə verilən yollayışların pulu bütövlüklə universitetin həmkarlar komitəsi tərəfindən ödənilsin (siyahı əlavə olunur).

Sədr: R.B.Əhmədsoy

Katib: Ə.Ə.Əlibəyli

M.Y.

TELEFONOQRAM

Bakı Dövlət Universitetinin əməkdaşlarına

Göndərdi-katibə L. Səmədzadə
tel: 4681158
sayı 45/60

Qəbul etdi-dəftərxana müdiri R.Əlibəyli
tel: 4652245
25.12.06-cı il, saat 1130

Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü münasibətilə Respublika sarayında keçiriləcək təntənəli toplantıya dəvət olunmuş yoldaşlar 28 dekabr 2006-cı il tarixdə saat 18 00 –də sarayın qarşısında toplaşmalıdırlar.

Azad həmkarlar komitəsinin sədri F.Ağabəyli

TELEFONOQRAM

Kafedra müdirlərinin nəzərinə

**Göndərdi-
rektorun köməkçisi**
Həmid Məhərrəmsoy
sayı 30/98

**Qəbul etdi-dəftərxana
müdiri Rəhilə Seyidqızı**

02.01.08-cı il, saat 1130

Təkmilləşdirmə kurslarına gedəcək müəllimlər yanvar ayının 25-dən on günlüyə İstanbul şəhərinə ezam edirlər.

Universitet rektoru:

akad.A.M.Məhərrəmov

MEMORANDUM

KİMDƏN

**«Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı»
kafedrasından**

KİMƏ

**Universitetin professor-müəllim və
magistratura şöbəsinin tələbə heyətinə**

22 dekabr 2008-cı il tarixində saat 14 00-da universitetin böyük akt zalında tənqidçi-publisist, prof. Rafael Hüseynovun çap olunmuş «Min ikinci gün» kitabının təqdimmə mərasimi keçiriləcəkdir.

«Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı» kafedrasının professoru Cəlal Mehdi oğlu Abdullayev əsərin məziyyətləri barədə məruzə edəcəkdir.

Sonda xalq çalğı alətlərinin iştirakı ilə konsert olacaq.

MEMORANDUM

KİMDƏN «Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi»
kafedrasından

KİMƏ Universitetin professor-müəllim və
magistratura şöbəsinin tələbə heyətinə

25 mart 2007-ci il tarixində saat 14 00-da universitetin
böyük akt zalında «Dədə-Qorqud dünyası» lektoriyası
keçiriləcəkdir.

Qorqudşünas, f.e.d. prof. Məhərrəm Aydınoglu «Dədə-
Qorqud dünyası» mövzusunda məruzə edəcəkdir.

Lektoriyanın sonunda qopuzçalanların iştirakı ilə ədəbi-
bədii kompozisiya göstəriləcəkdir.

SİFARİŞ

Bizim bankdakı 3600051 sayılı hesabımıza 16 mart
2007-ci tarixindən 100 000 (yüz min) manat təxsis etməyinizi
xahiş edirik.

Rektor: akad. A.M.Məhərrəmov

Baş mühasib: G.İ.Muxtarzadə

Təbrik məktubları

**Türkiyə Cümhuriyyətinin
Azərbaycan Respublikasındakı
səfiri, cənab Hulusi Kılınça**

Şərəfətli Ramazan bayramı münasibətilə Sizə, Sizin
şəxsinizdə böyük Türkiyə xalqını səmimi qəlbdən təbrik edir,
xoşbəxt və sağlam gələcək naminə uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə rektor: akademik
A.M.Məhərrəmov

**İran İslam Respublikasının
Azərbaycan Respublikasındakı
səfiri, cənab Əhəd Qəzaiyə**

Novruz bayramı münasibətilə Sizi, Sizin şəxsinizdə İran
xalqını təbrik edir, sağlam və firavan həyat, uğurlar arzılayıram.

Böyük ehtiramla rektor: akademik
A.M.Məhərrəmov

**İraq Respublikasının
Azərbaycan Respublikasındakı
səfiri, cənab Məhdi Talib İbrahimə**

Şərəfətli Ramazan bayramının başlanması münasibətilə Sizi, Sizin şəxsinizdə böyük İraq xalqını səmimi-qəlbədən təbrik edir, xoşbəxt və sağlam gələcək naminə uğurlar diləyirəm

**Hörmətlə rektor: akademik
A.M.Məhərrəmov**

**Misir Ərəb Respublikasının
Azərbaycan Respublikasındakı
fövqəladə və səlahiyyətli səfiri,
cənab Fərrux ibn Əli Rəhmana**

Müqəddəs Qurban bayramı münasibətilə Sizi, Sizin şəxsinizdə Misir xalqını ürəkdən təbrik edir, xoşbəxt güzəran və uğurlar arzulayıram.

**Böyük ehtiramla, rektor: akademik
A.M.Məhərrəmov**

**SOYADLARIMIZIN
MİLLİLƏŞDİRİLMƏSİNƏ DAİR**

Soyadlar ayrı-ayrı xalqların tarixində müxtəlif dövrlərdə formalaşmışdır. Avropada familiyalar (bu söz latın mənşəli olub soyad anlamını verir) orta yüzilliklərdən işlənməyə başlamışdır. Vaxtilə, rəsmi familiya daşımaq yalnız hakim sinfə mənsub idi. Dilimizdə rast gəlinən Həsənoğlu, Əfşari, Tufarqanlı və s. kimi soyadlar xalqımızın yaxın və uzaq tarixindən xəbər verir. Azərbaycanda soyadlara süni müdaxilə məmləkətimizin Rusiya tərəfindən işğalından sonra (1813-28) olmuşdur. Məlumdur ki, Rusiyada familiyalar 1703-cü ildən etibarən – I Pyotrun zamanından işlənməyə başlamışdır. Odur ki, ruslar XIX əsrdə bəzi bəy ailələrini –**skiy**, məmurlar təbəqəsini isə –**ov**, -yev formantlı familiyalarla rəsmiləşdirib özlərinə yaxınlaşdırdılar. Bu proses Azərbaycanın II dəfə Rusiya tərəfindən işğal olunduqdan bir qədər sonra 1926-cı il sentyabr 20-si və oktyabrın 13-də AK(b)P MK-nin qərarı ilə bütün əhali üçün aparılır. Artıq, 1930-cu illərdə kütləvi pasportlaşdırma zamanı, ruslaşdırma, soy kökündən ayırma siyasətinin tərkib hissəsi kimi Azərbaycanda yeni familiya qəbuletmə prosesi başa çatmışdı. Rusdilli –**ov**, -yev familiya formantının Azərbaycan xalqına kütləvi tətbiqi tarixi haqsızlıq və zorakılıq əlaməti idi. Bu, dilimizdə –**oğlu**; -**qızı**; -**lı**; -**li**; -**lü**; -**lu**; -**gil**; -**soy** və «sıfır» variantlı formantlar olduğu halda, Azərbaycanda yaşayan müsəlman xalqlarına qarşı ən ağır mənəvi zərbə idi. Axı dilimizin daxili qayda-qanunlarına əsasən yaranan formantlarımız əsrlər boyu süzgəcdən keçərək formalaşmışdı. Həsənoğlu, Koroğlu, Bəndəroğlu, Hüseyn Cavid və s. kimi adlar xalqın qan yaddaşından silinməmişdir. Analoji hal digər xalqlarda da mövcud idi. Məsələn, Avropada Vilson-Vilsionun oğlu; Klauson-Klausonun oğlu; İranda Cəfərzadə-Cəfərin oğlu; Rusiyada İvanov-İvanın oğlu anlamında işlənməkdədir. Azərbaycanda isə – «oğlu» formantına qadağa qoyulmuşdu. Qeyd edim ki, rusların zorla qəbul etdirdiyi –**ov**; -yev formantı

dilimizin qrammatikasına da uyğun deyil. Əvvəla dildə –o, -e saiti nə sözdüzəldici, nə sözdəyişdirici şəkilçi vardır. Digər tərəfdən bu şəkilçilər dilimizə xas olmayan cins kateqoriyası yaradır (-ov, -ova, -yev, -yeva) və vurğu qəbul etmir və s. .

Çatışmazlıqları davam etdirməyə ehtiyac duymadan qeyd etmək olar ki, bu naqisliyi aradan qaldırmaq üçün müstəqillik dövründə əlverişli zəmin və şərait yaranmışdır. Bu barədə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 02 fevral 1993-cü il 495 sayılı qərarı da mövcuddur. Soyadlarımızın sonluğunun dəyişdirilməsi həm də 2001 və 2003-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ümummilli lideri Heydər Əliyev cənablarının «Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında» fərmanları ilə təsbit edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının soyadlarının dövlət dilinə uyğunlaşdırılması haqqında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin qərarına əsasən universitetimizin əməkdaşları «-ov», «-yev» sonluqlu soyadlarını «-lı» (sözün kökündən asılı olaraq «-lı», «-li», «-lu», «-lü»), «-zadə», «-oğlu», «-qızı» sonluqlu və ya sonluqsuz ifadə formaları ilə əvəz edə bilərlər.

Yuxarıdakılara istinadən soyadlarımızın sonluqları rəsmi sənədlərlə dəyişdirilənədək hüquqi əhəmiyyəti olan bütün sənədlərdə soyadlarının yeni ifadə formaları ilə əvəz etmək imkanları, hüquqları var və bu zəruridir.

QAYNAQLAR:

1. A.Abdullayev. Üslubiyyat məşğələlərinin metodikası. Bakı, 1961.
2. Rusca-azərbaycanca ifadə terminləri lüğəti. Bakı, 1992
3. Деловой азербайджанский язык. Баку, 1992
4. «Xalq qəzeti», 03 fevral, 1993-cü il.
5. Əməli yazılar. Bakı, 2000
6. Kargüzarlıq sənədləri (əməli yazılar). Bakı, 2001
7. Əməli yazılar. Bakı, 2004

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	7
«Dövlət, hakimiyyət orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrdə kargüzarlığın aparılmasına dair təlimat»ın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı	8
Şeyx Ədabalinin Osman bəyə vəsiyyəti.....	10
I Pyotrun «Vəsiyyətnaməsi»	11
«Kürəkçay» müqaviləsinin əsli	15
«Kürəkçay» müqaviləsinin tərcüməsi (Azərbaycan dilində).....	29
«Gülüstən» müqaviləsi (Azərbaycan dilində).....	34
«Türkmənçay» müqaviləsi əsli	41
«Türkmənçay» müqaviləsi tərcüməsi (Azərbaycan dilində)	68
«Qars» müqaviləsi.....	76
Əməli yazılar	85
Soy adlarımızın milliləşdirilməsinə dair	117
Qaynaqlar	118

Çapa imzalanmışdır: 20.03.2009.
Formatı 60x84 1/16. Sifariş №32
Həcmi 7,5 ç.v. Sayı 100.

«Bakı Universiteti» nəşriyyatı, Bakı ş.,
AZ 1148, Z.Xəlilov küçəsi, 23.